

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๘๐ ตอนที่ ๗๔๑ – ๘๐๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๗๙๑

ข้อความต่อไปใน มหาสีหนาทสูตร ข้อ ๑๘๖

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร สารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ความหมกจืดย่อมมิได้ด้วยอาหาร พวกเขากล่าวอย่างนี้ว่า เราย่อมเยี่ยวยาอัสสภาพด้วย [อาหารเท่าเมล็ด] ถั่วเขียว ฯลฯ พวกเราย่อมเยี่ยวยาอัสสภาพด้วย [อาหารเท่าเมล็ด] งา ฯลฯ พวกเราย่อมเยี่ยวยาอัสสภาพด้วย [อาหารเท่าเมล็ด] ข้าวสาร ดังนี้ พวกเขาศึกษา [อาหารเท่าเมล็ด] ข้าวสารบ้าง ข้าวสารปนบ้าง คึ่น้ำ [ประมาณเท่าเมล็ด] ข้าวสารบ้าง ย่อมบริโภค [อาหารเท่าเมล็ด] ข้าวสารที่จัดทำให้แปลกมีประการมิใช่น้อยบ้าง ดูกร สารีบุตร เราย่อมรู้สึกว่าการกิน [อาหารเท่าเมล็ด] ข้าวสารเมล็ดเดียวเท่านั้น

ดูกร สารีบุตร เธอจะพึงมีความสำคัญว่า ข้าวสารในสมัยนั้นจะรอยจะเมล็ดใหญ่เป็นแน่ ข้อนี้เธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น แม้ในกาลนั้น ข้าวสารที่เป็นขนาดใหญ่ขึ้น เทียว ก็มีเมล็ดเท่าข้าวสารในบัดนี้ ดูกร สารีบุตร เมื่อเรากิน [อาหารเท่าเมล็ด] ข้าวสารเมล็ดเดียวเท่านั้น ร่างกายก็ถึงความชubbมยิ่งนัก อวัยวะน้อยใหญ่ของเรา เปรียบเหมือนเถาวัลย์ที่ข้อมากและข้อดำ เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง ... ฯลฯ เรานั้นเมื่อจะยังร่างกายให้คล่องแคล่วก็ลูบตัวด้วยฝ่ามือ เมื่อเราลูบตัวด้วยฝ่ามือ ขนทั้งหลายมีรากอันเน่าก็หลุดร่วงจากกาย เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง.

ข้อความต่อไปเป็นข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้เห็นว่า ข้อปฏิบัติทั้งหมดเหล่านั้น ไม่เป็นหนทางที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร สารีบุตร ด้วยการปฏิบัติอย่างไม่มีใครสู้แม้นั้น ด้วยปฏิบัติเช่นนั้น ด้วยความเพียรที่กระทำได้แสนยากนั้น เราก็ไม่ได้บรรลุลุทธิธรรมอันยิ่งของมนุษย์ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอแก่ความเป็นอริยะ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะมิใช่ปฏิบัติที่เป็นเหตุบรรลุลุทธิธรรมอันประเสริฐ ปัญญาอันนี้แล ที่ซึ่งเราได้บรรลุแล้ว เป็นของประเสริฐ นำสัตว์ออกจากทุกข์ได้ เป็นทางสิ้นทุกข์โดยชอบแห่งบุคคลผู้กระทำอยู่ตามนั้น

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสถึงความเห็นของสมณพราหมณ์พวกต่าง ๆ ซึ่งคิดว่าความหมดจดย่อมมีได้ด้วยสังสารวัฏฏ์

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร สารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ความหมดจดย่อมมีได้ด้วยสังสารวัฏฏ์ ดูกร สารีบุตร ก็สังสารวัฏฏ์ที่เราไม่เคยท่องเที่ยวไปโดยกาลยืดยาวช้านานนี้ เว้นแต่เทวโลกชั้นสุทธาวาส เป็นสิ่งที่หาไม่ได้ง่ายนัก ดูกร สารีบุตร ถ้าเราพึงท่องเที่ยวไปในเทวโลกชั้นสุทธาวาส เราก็จะไม่พึงมาสู่โลกนี้อีก

บางคนคิดว่า ไม่ต้องทำอะไรเลย ไม่ต้องอบรมเจริญปัญญา อยู่ไป ๆ ในสังสารวัฏฏ์แล้วในที่สุดก็ย่อมหมดจดในเมื่อถึงที่สุดของสังสารวัฏฏ์ คือ ไม่ต้องเกิดเลย แต่นั่นเป็นความเห็นที่ไม่ถูกต้อง

ในพระสูตรแสดงต่อไปว่า สมณพราหมณ์บางพวกก็มีความเห็นว่า ความบริสุทธิ์ย่อมมีได้ด้วยการอุปบัติในโลกต่าง ๆ บางพวกก็มีความเห็นว่า มีความหมดจดได้ด้วยอวาส คือ ที่เกิดที่ต่าง ๆ บางพวกก็มีความเห็นว่า ความหมดจดย่อมมีได้ด้วยการบูชาญ บางพวกก็มีความเห็นว่า ความบริสุทธิ์ย่อมมีได้ด้วยการบำเรอไฟ แต่พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงว่า พระองค์ได้ทรงประพจน์ปฏิบัติข้อปฏิบัติทั้งหมดเหล่านั้นมาแล้ว แต่ก็ไม่ใช่หนทางปฏิบัติที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม

ตอนจบของพระสูตรนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร สารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า บุรุษรุ่นหนุ่มผู้เจริญนี้มีเกศาดำสนิท ประกอบด้วยวัยหนุ่มอันเจริญ ประกอบด้วย ปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างยิ่งสมกับวัยตน ต่อมาบุรุษผู้เจริญนี้เป็นคนแก่ เป็นคนเฒ่า ถือเอาซึ่งความเป็นผู้ใหญ่ล่วงกาลผ่านวัยโดยลำดับ คือ มีอายุถึง ๘๐ ปีบ้าง ๙๐ ปี บ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง โดยชาติ ย่อมเสื่อมจากปัญญาความเฉลียวฉลาดนั้นในภายหลัง

นี่เป็นความเชื่อของคนส่วนมากที่คิดว่า วัยของสติปัญญาจะต้องเป็นวัยที่มี ผมดำสนิท แต่ว่าเวลาที่ล่วงกาลผ่านวัยลง เป็นคนแก่ เป็นคนเฒ่า มีอายุถึง ๘๐ ปี บ้าง ๙๐ ปีบ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง โดยชาติ คือ โดยการเกิด ย่อมเสื่อมจากปัญญา ส่วนมากคิดกันอย่างนี้สำหรับผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญปัญญา แต่ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญ ปัญญาแล้ว ยิ่งล่วงกาลผ่านวัย เวลาของการสะสมปัญญา ปัญญาก็ยิ่งคมกล้าขึ้น ซึ่งสำหรับพระผู้มีพระภาคนั้น ถึงแม้ว่าพระองค์จะได้ตรัสรู้ในกาลที่ยังมีพระเกศา ดำสนิท แต่เมื่อล่วงกาลผ่านวัยจนถึง ๘๐ ปี ซึ่งข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร สารีบุตร ข้อนี้เธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ก็บัดนี้เราเป็นคนแก่ เป็นคนเฒ่า ถือเอาซึ่งความเป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยโดยลำดับ อายุของเราแปดสิบปีเข้านี้แล้ว สาวกบริษัททั้ง ๔ ของเราในธรรมวินัยนี้มีอายุถึงร้อยปี เป็นอยู่ได้ตั้งร้อยปี ประกอบด้วย คติ สติ ธิติอันยอดเยี่ยม และปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างยิ่ง

ดูกร สารีบุตร เปรียบเหมือนนักธนูผู้มั่นคง ได้รับการฝึกหัดแล้ว ชำของ ขำนิชำนาญ เคยแสดงฝีมือมาแล้ว พึงยิงวงตาลโดยขวางให้ตกลงด้วยลูกศรขนาด เบาโดยง่ายตาย แม้ฉันทิ สาวกบริษัท ๔ ของเรา เป็นผู้ที่มีสติอันยิ่ง มีคติอันยิ่ง มีปัญญาทรงจำอันยิ่ง ประกอบด้วยปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างยิ่ง ฉะนั้น พวกเธอพึง ถาถามปัญหาอิงสติปัญญาน ๔ กะเรา เราถูกถามปัญหาแล้ว พึงพยากรณ์แก่พวกเธอ พวกเธอพึงทรงจำคำที่เราพยากรณ์แล้ว โดยเป็นคำพยากรณ์ มิได้สอบถามเราให้ยิ่ง กว่า ๒ ครั้ง

นี่คือสติปัญญาของคนในครั้งนั้น เมื่อฟังแล้วเข้าใจทันที และทรงจำได้ด้วย เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยคติ สติ และธิติ คือ ความทรงจำอันยอดเยี่ยม

ข้อความต่อไป ท่านผู้ฟังจะเห็นพระมหากุณาของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เว้นจากการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม เว้นจากการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เว้นจากการหลับ และบรรเทาความเมื่อยล้า ดูกร สารีบุตร ธรรมชาติของตถาคตนั้นไม่รู้จักจบสิ้น บทและพยัญชนะแห่งธรรมของตถาคตนั้นไม่รู้จักจบสิ้น ความแจ่มแจ้งแห่งปัญหาของตถาคตนั้นไม่รู้จักจบสิ้น เมื่อเป็นดังนี้ สาวกบริษัท ๔ ของเราเหล่านั้น จึงมีอายุตั้ง ๑๐๐ ปี เป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี พึงกระทำกาละโดยล่วงไป แห่ง ๑๐๐ ปี

ดูกร สารีบุตร ถ้าแม้พวกเธอจะพึงห้ามเราไปด้วยเตี้ยน้อย ความเป็นอย่างอื่นแห่งปัญญาเฉลี่ยฉลาดของตถาคต ย่อมไม่มีเลย

ทำไมพระผู้มีพระภาคต้องตรัสถึงเตี้ยน้อยด้วย เพราะบางคนคิดว่า อะไรที่เล็ก ๆ น้อย ๆ ย่อมทำให้สติปัญ्यानอยลงไปด้วย ถ้าเป็นผู้ที่มีตระกูลใหญ่ มีทุกอย่างใหญ่ก็คิดว่า บุคคลผู้มั่งคั่งด้วยสมบัติใหญ่นั้นก็จะมีปัญญาใหญ่ด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าพระผู้มีพระภาคจะได้รับฐานะ คือ เป็นผู้ที่ย่อมห้ามไปด้วยเตี้ยน้อย แต่พระปัญญาของพระองค์ที่จะลดน้อยลงนั้น ย่อมไม่มีเลย

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร สารีบุตร บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ พึงกล่าวคำใดว่า สัตว์ผู้มีความไม่ลุ่มหลงเป็นธรรมดาบังเกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ พึงกล่าวคำนั้นกะเราเท่านั้นว่า สัตว์ผู้มีความไม่ลุ่มหลงเป็นธรรมดาบังเกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้

ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระนาคสมาละถวายงานพาดอยู่ ณ เบื้องปฤษฎางค์ ลำดับนั้น ท่านพระนาคสมาละได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคศจรรยจริง ไม่เคยมี อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้ามีโผมา อันพองเพราะพังธรรมปริยายนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมปริยายนี้ชื่ออะไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร นาคสมาละ เพราะเหตุนี้แหละ เธอจงทรงจำธรรมปริยายนี้ไว้ว่า ชื่อว่า โผมาหงสนปริยาย

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระนาคสมาละมีใจชื่นชม พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล.

จบ มหาสีหนาทสูตร ที่ ๒

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ข้อปฏิบัติที่พระองค์ทรงตรัสรู้และทรงแสดงนี้ ต้องเกิดจากการที่ทรงบำเพ็ญบารมี ตบะ และพรหมจรรย์อย่างยอดเยี่ยมจริง ๆ เพราะฉะนั้น การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมไม่ใช่ของง่าย ผู้ที่เป็นสาวกต้องอดทนที่จะอบรมเจริญ ปัญญาจริง ๆ จึงจะสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้ได้จริง ๆ

ชีวิตในวันนี้ ขณะนี้ ต่างกับเมื่อ ๕ ปีก่อน ๑๐ ปีก่อน ๒๐ ปีก่อนใหม่ ซึ่งเมื่อ ๑๐ ปีก่อน หรือ ๒๐ ปีก่อน หรือ ๕ ปีก่อน ก็ไม่มีท่านผู้ใดที่จะรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน ขณะนี้ว่า เหตุการณ์ที่ท่านกำลังประสบอยู่อย่างนี้ จะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็ไม่เคยรู้มาก่อนเลย แต่ไม่ว่าจะมีเหตุการณ์ใด ๆ เกิดขึ้น ในขณะนี้ หรือในอีก ๒๐ ปีข้างหน้า ๓๐ ปีข้างหน้า ๔๐ ปีข้างหน้า ๑๐๐ ปีข้างหน้า ๒๐๐ ปีข้างหน้า ๒,๐๐๐ ปีข้างหน้า ไม่ว่าท่านจะอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ย่อมมีเหตุปัจจัย สะสมมาที่จะให้เกิดนามธรรมและรูปธรรมที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ว่าจะเป็นในโลกนี้อีก หรือว่าในโลกอื่นต่อไป ซึ่งปัญญาที่สะสมแล้ว จะต้องคมกล้าที่จะรู้ลักษณะของ สภาพธรรมที่จะเกิดข้างหน้า ไม่ว่าจะเป็น ๑๐ ปี ๒๐ ปี ๒๐๐ ปี ๒,๐๐๐ ปี ถ้าท่าน

สะสมปัญญาในขณะนี้ไปเรื่อย ๆ ที่จะรู้ชัดในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดขึ้น

ท่านอาจจะเห็นว่า ใหม่ และก็แปลก เปลี่ยนไปจากที่เคยเป็น แต่ไม่ว่า นามธรรมหรือรูปธรรมจะวิจิตรอย่างไร จะเป็นนามธรรมและรูปธรรมในโลกมนุษย์ หรือในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชั้นดุสิต สวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใดก็ตาม หรือในพรหมโลก ถ้า ท่านจะเกิดที่นั่น โดยเป็นผู้ที่สามารถอบรมความสงบได้จนถึงฌานจิต มีอัปปนาสมาธิ ที่ไม่เสื่อม แต่การเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ปัญญาจะต้องอบรมจนกระทั่ง ไม่ว่านามและรูปที่เกิดขึ้นนั้นจะวิจิตรอย่างไร ก็สามารถที่จะรู้ลักษณะสภาพที่ไม่ใช่ ตัวตน สัตว์ บุคคลของนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏในขณะนั้น ซึ่งเมื่อ ๒,๐๐๐ ปี ก่อนท่านก็ไม่ทราบว่าจะมีนามที่เห็นอย่างนี้ ได้ยินอย่างนี้ ได้กลิ่นอย่างนี้ ลิ้มรสอย่างนี้ รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสอย่างนี้ แต่ปัญญาที่อบรมมาพร้อมพอกที่จะรู้แจ้ง โดยการประจักษ์ว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนหรือยัง

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของ การอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ ที่จะต้องรู้ด้วยตัวของ ท่านเองว่า อรรถ ความหมายของปัญญานั้น คือ ความเข้าใจ เริ่มจากการฟัง เข้าใจสภาพธรรม เรื่องของสภาพธรรม ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังฟัง เรื่องของ เห็น เรื่องของได้ยิน เรื่องของรูป ของเสียง ของกลิ่น ของรส และเมื่อมีความเข้าใจ แล้วขั้นหนึ่ง สะสมไว้ ก็เป็นปัจจัยให้สติเกิดการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แล้วแต่ว่าสติจะเกิดระลึกได้ในขณะที่เห็น หรือในขณะที่ได้ยิน หรือ ในขณะคิดนึก หรือขณะที่เป็นสุขเป็นทุกข์ต่าง ๆ เป็นการอบรมเจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ จนกว่าความสมบูรณ์ของปัญญาที่ได้อบรมแล้วนั้นจะประจักษ์แจ้งจริง ๆ ในลักษณะ ของสภาพธรรม โดยความไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ถ. ในการเจริญสติปัฏฐาน สติปัฏฐานมี ๔ คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ ท่านอรรถกถาจารย์ท่านอุปมาไว้ว่า เหมือนกับประตูเมืองทั้ง ๔

ถ้าใครเจริญสติปัฏฐาน เหมือนเข้าไปในประตูเมืองประตูใดประตูหนึ่ง จะเป็นทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ หรือทิศใต้ ก็เข้าไปถึงใจกลางเมืองได้เหมือนกัน ซึ่งทุกวันนี้ก็มีอาจารย์หลายคนก็กล่าวว่า ไม่จำเป็นต้องเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ เอาแค่ว่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐานอย่างเดียวก็พอ แต่อาจารย์กล่าวว่า ต้องเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ เพราะฉะนั้น ถ้าเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐานอย่างเดียวจะถึงนิพพานไหม

ส. เรื่องการเจริญปัญญาเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก ไม่ใช่ที่ผู้หนึ่งผู้ใดอ่าน อรรถกถา และปฏิบัติได้ ประตูอยู่ที่ไหน ยังไม่ทราบเลยว่า ประตูอยู่ที่ไหน จะเข้า ประตูไหน

ถ. ประตู คือ กาย เวทนา จิต ธรรม

ส. ถ้าประตู คือ กาย เวทนา จิต ธรรม รู้อะไรที่กาย

เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ สภาพธรรมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็น ันธ์ เป็นธาตุ เป็นอายตนะ เป็นอริยสัจจะ โดยสรุปแล้วลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน คือ ลักษณะสภาพที่เป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้ อย่างหนึ่ง และเป็นรูปธรรม คือ สภาพที่ไม่ใช่สภาพรู้อารมณ์ ไม่รู้อะไรเลยนั้นอย่างหนึ่ง นี่ไม่ใช่ที่ท่านเข้าใจแล้ว โดยประจักษ์แจ้งในอรรถของคำว่า นามะ นามธรรม หรือรูปธรรม

ในขั้นของการฟัง ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า รูปธรรม คือ สภาพที่มีจริงที่เกิดขึ้น แต่ไม่ใช่สภาพรู้ สิ่งที่ปรากฏทางตา เสียงที่ปรากฏทางหู กลิ่นต่าง ๆ พวกนี้ไม่สามารถจะรู้อารมณ์อะไรเลย โดยการฟังทราบว่าเป็นลักษณะของรูปธรรม

ส่วนนามธรรม ไม่ใช่ชื่อ นามธรรม หมายถึงลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ ขณะใดที่ได้ยินก็ระลึกได้ น้อมไปที่จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพรู้เสียง ถ้ามีการอบรมเจริญสติ น้อมไปรู้ลักษณะของนามธรรมที่รู้ทางหูบ่อย ๆ เนือง ๆ ทางตาบ่อย ๆ เนือง ๆ ก็จะได้รู้ว่า ยังมีนามธรรมอีกมากที่จะต้องน้อมไประลึกจรรู้จนกว่าลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ หรืออาการรู้ นั้นจะปรากฏจริง ๆ ให้ประจักษ์แจ้งว่า เป็นแต่เพียงธาตุรู้ อาการรู้ ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ้าท่านผู้ฟังจะระลึกลักษณะของนามธรรมเพียงแค่นิดเดียวได้ ยินเสียง จะไม่ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมที่กำลังเห็น มีความต้งอกต้งใจปากเพียรที่จะรู้เพียงลักษณะของนามธรรมที่ได้นิดเดียวเท่านั้น ท่านคิดว่าท่านเข้าใจอรรถของนามธรรม ซึ่งหมายความว่าถึงสภาพธรรมที่รู้เสียงหรือเปล่า

ถ้าท่านเข้าใจอรรถของสภาพธรรมซึ่งเป็นธาตุรู้จริง ๆ เวลาเห็น ท่านย่อมสามารถที่จะโน้มไปรู้ว่า แม้ขณะที่เห็นก็เป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้นั่นเอง ซึ่งนั่นแสดงว่า ท่านเริ่มเข้าถึงอรรถ ความหมายที่แท้จริง ลักษณะที่แท้จริงของนามธาตุที่เป็นธาตุรู้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีความเข้าใจในลักษณะของนามธรรมหรือนามธาตุแล้ว ย่อมจะรู้ว่า ขณะที่เห็นก็เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ลักษณะหนึ่ง ขณะที่ได้นิดก็เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ลักษณะหนึ่ง

ในทางตรงกันข้าม ถ้าท่านพยายามที่จะรู้ลักษณะของได้นิดอย่างเดียวว่าเป็นนามธรรม และท่านคิดว่าท่านรู้แล้ว แต่พอถึงทางตา ท่านไม่รู้ว่าเป็นเพียงอาการรู้สภาพรู้ ธาตุรู้ จะแสดงว่าท่านมีความเข้าใจในลักษณะ ในอรรถของนามธรรมซึ่งเป็นธาตุรู้ทางหูได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาที่จะระลึกถึงลักษณะของนามธรรมทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง ก็เพื่อให้หยั่งลงถึงลักษณะที่แท้จริงของนามธาตุซึ่งเป็นเพียงธาตุรู้ ไม่ว่าจะรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็ไม่เป็นที่สงสัยในลักษณะของนามธาตุซึ่งเป็นธาตุรู้ นั่นจึงจะแสดงว่า ท่านมีความเข้าใจจริง ๆ หมดความสงสัยในลักษณะของนามธาตุ

แต่ถ้าท่านเพียงแต่ต้องการรู้เฉพาะนามเดียวเท่านั้น แสดงว่า ไม่ได้เข้าถึงอรรถลักษณะที่แท้จริงของนามธาตุ จึงไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า ธาตุรู้ สภาพรู้ อาการรู้ แม้ขณะที่เห็นก็เป็นเพียงแต่เป็นธาตุรู้ อาการรู้ แม้ขณะที่คิดก็เป็นเพียงแต่เป็นธาตุรู้ อาการรู้

ด้วยเหตุนี้ การที่จะขจัดความสงสัย ความไม่รู้ในลักษณะของธาตุรู้ จึงไม่สามารถที่จะเพียงรู้ลักษณะของนามธรรมเดียว และหมดความสงสัยได้ เพราะฉะนั้น

เป็นไปได้แน่นอนที่จะเจริญสติปัฏฐานเดียว และจะเข้าถึงอรรถ ลักษณะของสภาพ
ปรมาัตถธรรม ซึ่งเป็นนามธรรมและรูปธรรม

๗๙๒

ถ. แต่ผู้ที่ปฏิบัติตามคำสอนที่ว่า เจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐานอย่าง
เดียว ก็มีบางคนได้บรรลุผลถึงนิพพิทาญาณ

ส. ที่ไหน ในพระไตรปิฎก หรือในอรรถกถาส่วนไหน

ถ. ผู้ปฏิบัติ

ส. ผู้ปฏิบัติ ต้องปรากฏเป็นหลักฐานในพระไตรปิฎกหรือในอรรถกถา

ถ. ไม่มี

ส. ถ้าไม่มี จะรู้ได้อย่างไรว่า ผู้นั้นได้บรรลุผล ไครพยากรณ์

ถ. อาจารย์ของเขา

ส. ปัญญาของผู้นั้นจะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมว่า เป็นลักษณะ
ที่ต่างกันได้อย่างไร เพราะว่าปัญญาต้องสมบูรณ์ตามขั้น ก่อนที่จะถึงนิพพิทาญาณ
จะต้องเริ่มด้วยนามรูปปริเฉทญาณ

ถ. ชัดนี้เขาเข้าใจ

ส. เข้าใจไม่ได้ ไม่ใช่เรื่องเข้าใจ แต่เป็นเรื่องที่ประจักษ์ลักษณะของ
นามธรรม ไม่ใช่เพียงเข้าใจ เวลานี้ทุกท่านเข้าใจแล้วว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้
รูปธรรมไม่ใช่สภาพรู้ ทุกท่านเข้าใจแล้ว แต่การประจักษ์ ต้องอาศัยอบรมเจริญ
อย่างไร ซึ่งเวลาที่สภาพธรรมปรากฏในลักษณะที่เป็นนามธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล
ตัวตนจริง ๆ ในขณะนั้นไม่ใช่ขั้นฟังแล้วเข้าใจ

ถ. ขั้นฟังนี้ เขาฟังและก็เข้าใจ เวลาปฏิบัติเขาก็ผ่านแล้ว นามรูปปริเฉท-
ญาณ ไม่ใช่ตัวผม เพราะฉะนั้น ผมก็ไม่รู้

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ต้องตื่นเตนกับเรื่องการผ่านของคนอื่น แต่ต้องเป็น
ปัญญาของท่านผู้ฟังเองที่จะต้องรู้ว่า การที่จะอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งวิปัสสนา-
ญาณเกิดขึ้นที่เป็นวิปัสสนาญาณนั้น คือ การประจักษ์สภาพของนามธรรมที่กำลังเห็น

กำลังได้ยินตามปกติ สภาพของรูปธรรมแต่ละลักษณะที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงในขณะนั้น ทีละอย่าง ทางมโนทวาร และจะรู้ได้ว่า นามรูปปริจเฉทญาณนั้น มิใช่มีนามธรรมอย่างเดียวปรากฏ และไม่ใช่อุปาทานอย่างเดียวยกปรากฏด้วย เพราะเหตุไร เพราะว่าขณะนี้มิได้เห็น มิได้ยิน มีสิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย เพราะฉะนั้น ถ้าวิปัสสนาญาณเกิด ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ จะมีแต่นามธรรมเดียวไม่ได้ จะมีแต่รูปธรรมเดียวปรากฏไม่ได้ เพราะสิ่งที่ปรากฏรวมกันอยู่เวลานี้ ปรากฏโดยแยกลักษณะแต่ละลักษณะทีละอย่าง แต่ว่าเป็นสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง

ถ. ผู้ที่ปฏิบัติจนกระทั่งได้ถึงนิพพิทาญาณ ข้อปฏิบัติของเขา คือ การดูรูปนั้น รูปเย็น รูปเดิน ปฏิบัติไปจนกระทั่งได้นิพพิทาญาณ ก็สงสัยว่า รูปนั้น รูปนอน รูปเย็น เขาไปดูกันอย่างไร ปฏิบัติกันอย่างไร จึงได้บรรลุถึงนิพพิทาญาณ

สุ. นามรูปปริจเฉทญาณของท่านั้น ท่านนอน ท่านยืน ท่านเดิน เป็นอย่างไร เมื่อไม่รู้ จะถึงนิพพิทาญาณไม่ได้

เรื่องของการรู้จริง จะต้องมียุติลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ ให้รู้เวลานี้สภาพธรรมกำลังปรากฏทางตา จริงแล้วหรือยัง รู้จริง ๆ ว่าเป็นสภาพธรรมที่เพียงปรากฏทางตา หรือว่ายังเห็นเป็นคนกำลังนั่ง ยังเห็นเป็นเก้าอี้กำลังตั้ง เวลาที่มีความจำในสัจฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตา ขณะนั้นเป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะลักษณะของรูปธรรมไม่ได้แยกปรากฏแต่ละลักษณะ เพราะฉะนั้น ถ้าตราบได้ยังคงประชุมควบคุมเป็นท่าทางอยู่ ขณะนั้นไม่ใช่การรู้ลักษณะของรูปปรมาตถ์ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ถ้าไม่อาศัยพื้นดิน ท่านยืนหรือท่านนอน เป็นท่าทางใช่ไหม แต่ว่ายืนหรือนอน ถ้าไม่อาศัยพื้นดินบอกได้ไหมว่า ยืนหรือนอน

ใน **สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค คิลานวรรคที่ ๒ ปาณูปมสูตร** ข้อ ๔๐๙

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง สำเร็จอิริยาบถ ๔ คือ บางคราวก็เดิน บางคราวก็ยืน บางคราวก็นั่ง บางคราวก็นอน สัตว์เหล่านั้นทั้งหมดอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงสำเร็จอิริยาบถ ๔ นั้น อย่างนั้นแหละ ...

ถ้าไม่มีแผ่นดิน บอกไม่ได้เลยว่ายืนหรือนอน ไข้ไหม แต่เมื่อรูปประชุมรวมกัน และก็ทรงอยู่ ตั้งอยู่ในอาการหนึ่งอาการใด ซึ่งใช้คำว่าอิริยาบถ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ หรือสัตว์บุคคลก็ตาม จะตั้งอยู่ จะนอนลงก็ตาม เวลาที่จะรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะต้องรู้ลักษณะของรูปที่ปรากฏแต่ละทางตามความเป็นจริง

รูปที่ปรากฏทางตา เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ทรงจำว่า เป็นท่าทางอะไรทั้งหมด สันฐานทั้งหมด จึงจะรู้ว่าเป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น เวลาที่มีลักษณะของรูปปรากฏที่กาย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้าง ขณะนั้นเป็นท่าทางอะไรหรือเปล่า ในเมื่อลักษณะที่เย็นปรากฏเพียงลักษณะที่เย็น จึงไม่ใช่ท่าทางที่ควบคุมประชุมเป็นวัตถุ เป็นบุคคล เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะสภาพที่เย็นปรากฏให้รู้ชัดว่า เป็นแต่เพียงสภาพที่เย็นเท่านั้น จึงไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏแต่ละทางโดยความเป็นรูปจริง ๆ จะถึงนามรูปปริเฉทญาณไม่ได้ เมื่อไม่ถึงนามรูปปริเฉทญาณ จะถึงนิพพิทาญาณต่อไปไม่ได้

ถ. ในสัมปชัญญะบรรพท่านแสดงไว้ว่า เราเย็นก็รู้ว่าเราเย็น เดินก็ให้รู้ว่าเราเดิน นั่งก็ให้รู้ว่าเรานั่ง หรือว่าคู้เข้า เขี่ยดออก อะไรก็ให้รู้ คำว่า เราเดินก็ให้รู้ว่าเราเดิน รู้ขณะที่เดินชื่อว่า ปฏิบัติรูปเดินได้ไหม

ส. ถ้าไม่มีรูป เดินจะมีไหม

ถ. ไม่มีรูป ก็มีแต่อากาศ เดินไม่ได้

ส. ถ้าไม่มีขา เดินได้ไหม

ถ. ถ้าไม่มีขา กลิ้งได้

ส. เดินได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. เพราะฉะนั้น ที่จริงแล้ว เวลาที่กำลังเดิน มีรูปปรากฏให้รู้ แต่ไม่ใช่ท่าทาง

ถ. รูปอะไร รูปเดินหรือเปล่า

ส. แล้วแต่ รูปอะไรก็ได้ที่กำลังปรากฏโดยไม่เจาะจง โดยไม่จงใจ ไม่ใช่นึกสร้างเป็นท่าเป็นทางกำลังเดินขึ้น นั่นเป็นความทรงจำ ไม่ใช่การรู้ลักษณะของปรมาณธรรมจริง ๆ ที่ปรากฏในขณะที่เดิน เดินเดี๋ยวนี้ก็ได้ มีรูปอะไรปรากฏ โดยไม่จงใจที่จะรู้ลักษณะของรูปนั้น ก็เกิดปรากฏตามเหตุตามปัจจัยตามความเป็นจริง

ถ. นี่เราจงใจ เพราะในอรรถกถาท่านอุปมาไว้ว่า เข้าประตูใดประตูหนึ่งก็ถึงใจกลางเมืองเหมือนกัน เพราะฉะนั้น เขาก็เจริญเฉพาะกายานุปัสสนาสติปัฏฐานอย่างเดียวเท่านั้น ปฏฐานอื่น ๆ เขาไม่ต้องการ

ส. นี่เป็นการอ่านอรรถกถาโดยที่ไม่ได้เข้าใจอรรถว่า ปัญญาที่จะละความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมเป็นตัวตนได้จริง ๆ นั้น ปัญญาต้องรู้อะไร ไม่ใช่มีแต่รูป นามธรรมก็มี และถ้าไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแล้ว ก็ยังคงยึดถือสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตนอยู่

ในขณะที่เดินก็รู้ว่าเราเดิน โดยพยัญชนะ ไม่มีเราตามความเป็นจริง แต่มีรูป เพราะฉะนั้น สติและปัญญาระลึกรู้ลักษณะของรูปในขณะที่เดิน แต่ว่าจะบังคับจิตให้รู้รูปอยู่ตลอดเวลาเป็นสิ่งที่ไปไม่ได้ เพราะว่าสภาพของนามธรรมก็มี และยึดถือนามธรรมว่าเป็นตัวตนด้วย

เพราะฉะนั้น การที่จะละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน จึงต้องละด้วยการรู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ ของทั้งนามธรรมและรูปธรรม

ใน **สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค สมุททวรรคที่ ๓ อุทายีสสูตร** ข้อ ๓๐๐ ท่านผู้ฟังจะเห็นการประพจน์ปฏิบัติธรรมในครั้งพุทธกาลว่า ชีวิตของบุคคลในครั้งพุทธกาลก็ไม่ต่างกับบุคคลในสมัยนี้ คือ มีทั้งผู้ที่เป็นอุคฆฏัตถุญญ สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมโดยรวดเร็ว มีทั้งที่เป็นวิปจิตถุญญ เมื่อได้ทรงแสดงธรรมขยายโดยละเอียด

ผู้นั้นก็สามารถที่จะรู้ได้ มีทั้งผู้ที่เป็นเนยยบุคคล ผู้ที่ศึกษามาก ฟังมาก อบรมมาก และรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ และมีทั้งผู้ที่เป็นปทปรมบุคคล ผู้ที่ถึงแม้ว่าจะศึกษามาก กล่าวสอนมากอย่างไรก็ตาม แต่ในชาตินั้นไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรม

เพราะฉะนั้น ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมไม่ใช่สิ่งที่รู้ยากเฉพาะในปัจจุบันนี้ ในขณะนี้ แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมก็เป็นสภาพธรรมที่รู้ยาก และก็มีคำถามตอบเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมเพื่อที่จะให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อจะได้อบรมเจริญปัญญาที่ถูกต้อง

ใน **อุทายีสสูตร** ข้อความมีว่า

สมัยหนึ่ง ท่านพระอาณนทฺ์และท่านพระอุทายีอยู่ ณ โขลิตาราม ใกล้พระนครโกสัมพี ครั้นนั้นแลเป็นเวลาเย็น ท่านพระอุทายีออกจากที่พักผ่อนแล้ว เข้าไปหาท่านพระอาณนทฺ์ถึงที่ที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอาณนทฺ์ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระอาณนทฺ์ว่า

ดูกร ท่านพระอาณนทฺ์ กายนี้พระผู้มีพระภาคตรัสบอก เปิดเผย ประกาศแล้ว โดยปริยายต่าง ๆ ว่า แม้เพราะเหตุนี้ กายนี้เป็นอนัตตา ดังนี้ ฉันทิ แม้วิญญาณนี้ท่านอาจจะบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ตื่นว่า แม้เพราะเหตุนี้ วิญญาณนี้เป็นอนัตตา ฉันทิหรือ ฯ

เห็นไหมว่า ถ้าไม่รู้เรื่องของนามธรรม ก็ยังไม่หมดความสงสัย เมื่อยังสงสัยอยู่ จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้อย่างไร จะเข้าประตูไหน เพราะประตูที่ว่่านี้นี้หมายความว่าถึงขณะที่โลกุตตรจิตจะเกิดรู้แจ้งนิพพาน ผู้ที่มีความรู้ชัดในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม บรรลุวิปัสสนาญาณเป็นลำดับแล้ว ขณะที่โลกุตตรจิตจะเกิด ซึ่งก่อนที่โลกุตตรจิตเกิด กามาวจรจิตต้องเกิดก่อน แล้วแต่ว่าบุคคลนั้นมีสติปัฏฐานใดใน ๔ สติปัฏฐานเป็นอารมณ์ จะมีกายเป็นอารมณ์ก็ได้ อย่างท่านพระอาณนทฺ์ ท่านเป็นผู้ที่ชำนาญในฌานมาก ท่านเป็นผู้ที่มีปกติเข้าผลสมาบัติอยู่เสมอ เวลาที่ท่านจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ถ้าเป็นบุคคลที่เป็นพระมหาสาวก และกล่าวว่าเป็นกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน โดยมากจะเป็นการรู้ลักษณะของลมหายใจซึ่งเป็นกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน

อานาปานบรพ แต่ไม่ได้หมายความว่า ท่านผู้นั้นไม่รู้ลักษณะของนาม ไม่รู้เวทนา ไม่รู้สัญญา ไม่รู้สังขาร ไม่รู้วิญญาณ และก็ไปเข้าประตู คือ บรรลุนิพพานได้ แต่หมายความว่า ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมโดยทั่ว โดยตลอด วิปัสสนาญาณสมบูรณ์ตามลำดับจนกระทั่งขณะที่โลกุตตรจิตจะเกิด ซึ่งแล้วแต่ที่ท่านผู้นั้นมีกายเป็นอารมณ์ หรือเวทนา หรือจิต หรือธรรมเป็นอารมณ์

เพราะฉะนั้น อย่าคิดว่า แม้ในขั้นต้นก็ไม่ต้องรู้อะไรเลย เพียงแต่จะไปรู้กายอย่างเดียว ก็จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ท่านพระอุทายี ท่านก็มีความเข้าใจในเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของกายว่า กายนี้พระผู้มีพระภาคตรัสบอก เปิดเผย ประกาศแล้วโดยปริยายต่าง ๆ ว่า

โดยปริยายต่าง ๆ คือ ความละเอียดที่จะให้เห็นว่า กายนั้นไม่ใช่ตัวตน สัตว์ บุคคล แล้วแต่ว่าสิ่งที่ปรากฏจะเป็นรูปที่ปรากฏที่กาย ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

แม้เพราะเหตุนี้ กายนี้เป็นอนัตตา ดังนี้ ฉันทิ เต แม้วิญญาณนี้ ท่านอาจจะบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ตื่นว่า แม้เพราะเหตุนี้ วิญญาณนี้เป็นอนัตตา ฉันทิ เต หรือ ฯ

ยากที่จะเข้าใจ กว่าที่จะเข้าใจได้ ต้องทั้งบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ตื่น

ลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นขณะนี้เอง กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งกระทบสัมผัส กำลังคิดนึก มีอยู่เป็นประจำ แต่ช่างยากที่จะเข้าถึงอรรถของสภาพธรรมซึ่งเป็นเพียงสภาพรู้ ไม่ว่าจะเป็นทางไหนก็เป็นสภาพรู้ ทางหูก็คือรู้ รู้เสียง ทางตาก็คือรู้ รู้สิ่งที่ปรากฏ คือ เห็น ทางจมูกก็คือรู้ รู้กลิ่นที่กำลังปรากฏ แต่ก็ยากเหลือเกินที่จะประจักษ์ในลักษณะของนามธรรมนั้น

ข้อความต่อไป

ท่านพระอานนทกล่าวว่า

ดูกร ท่านพระอุทายี กายนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสบอก เปิดเผย ประกาศแล้ว โดยปริยายต่าง ๆ ว่า แม้เพราะเหตุนี้ กายนี้เป็นอนัตตา ดังนี้ ฉันทใด แม้วิญญานนี้ ผมอาจบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ตื่นว่า แม้เพราะเหตุนี้ วิญญานนี้เป็นอนัตตา ฉันทนั้น ๆ

ถ้าท่านพระอาณนที่ไม่ได้ประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ได้เป็นพระโสดาบันบุคคล รู้แจ้งสภาพธรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมโดยทั่ว โดยตลอด จนกระทั่งละความเห็นผิดที่ยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่า เป็นตัวตน สัตว์ บุคคล ท่านพระอาณนก็คงจะกล่าวกับท่านพระอุทายีไม่ได้ว่า ผมอาจบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ตื่นว่า แม้เพราะเหตุนี้ วิญญานนี้เป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น บุคคลใดบรรลุธรรมใด ธรรมนั้นย่อมปรากฏกับบุคคลนั้น

เวลานี้สภาพธรรมเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว ถ้าบุคคลใดยังไม่บรรลุธรรมใด ธรรมนั้นก็ไม่ปรากฏกับบุคคลนั้น อย่างลักษณะของนามธรรมนี้ ทั้ง ๆ ที่บอกกัน สักเท่าไรว่า เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ในขณะที่กำลังเห็น ในขณะที่กำลังได้ยิน แต่ถ้าบุคคลนั้นยังไม่บรรลุธรรมใด ธรรมนั้นก็ไม่ปรากฏกับบุคคลนั้น แต่เมื่อธรรมปรากฏกับบุคคลนั้นแล้ว บุคคลนั้นก็รู้ในลักษณะที่แท้จริงของธรรมนั้น

เพราะฉะนั้น ท่านพระอาณนที่ไม่ได้มีความสงสัยในลักษณะของนามธรรมเลย ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

๗๙๓

ส. ถ้าคนสมัยนี้กล่าวว่า ให้รู้เพียงกายานุปัสสนาสติปัฏฐานอย่างเดียว หรือนามเดียว หรือรูปเดียวเท่านั้น จะชื่อว่ารู้ลักษณะที่แท้จริงของนามธรรมได้ไหม ถ้ารู้จริงแล้วทำไมทางตาไม่รู้ ในเมื่อทางตาก็คือนามธรรม เมื่อรู้จริงแล้วทำไมทางหูไม่รู้ ในเมื่อทางหูก็เป็นนามธรรม เป็นธาตุรู้ที่กำลังได้ยินเสียง ถ้ารู้ลักษณะของนามธรรม จริง ๆ ประจักษ์แจ้งในธาตุรู้ อากาโร รู้ ทำไมไม่รู้ว่า ขณะที่คิดนึกก็เป็นแต่เพียงนามธรรมที่กำลังรู้เรื่องรู้คำเท่านั้นเอง ลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ ก็คือสภาพรู้ ธาตุรู้ นั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

เพราะฉะนั้น การที่จะทดสอบปัญญาของท่านเองว่ารู้จริงหรือเปล่า ก็คือ ไม่ว่า จะเป็นนามธรรมใดทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ถ้ารู้จริงก็ต้องรู้ในลักษณะของนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นนามธรรมที่เห็น หรือได้ยิน หรือได้กลิ่น หรือลิ้มรส หรือรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือคิดนึก นั่นจึงจะเป็นการเข้าใจถึงอรรถ ลักษณะที่แท้จริงของธรรมโดยการประจักษ์

ข้อความต่อไป

ท่านพระอานนทเถาถามว่า

ดูกร ท่านพระอุทายี จักขุวิญญูญาณย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปหรือ ฯ

ท่านพระอุทายีไม่มีความสงสัยในเรื่องรูป เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องรูปเปิดเผย ประกาศแล้วโดยปริยายต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ท่านพระอุทายีก็รู้เรื่องของจักขุ คือ ตา และรูป คือ รูปารมณที่ปรากฏทางตา

ท่านพระอุทายีกล่าวว่า

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ท่านพระอานนทเถาถามว่า

เหตุและปัจจัยที่อาศัยจักขุวิญญาณเกิดขึ้น พึงดับไปหมดสิ้น หาส่วนเหลือมิได้ จักขุวิญญาณจะปรากฏบ้างหรือหนอ ฯ

ท่านพระอุทายีกกล่าวว่า

ไม่ปรากฏเลย ท่านผู้มีอายุ ฯ

ในขณะที่ได้ยิน ไม่มีเห็น นี่คือการประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ในขณะที่คิดนึก ไม่มีเห็น ไม่มีได้ยินเลย เพราะว่าขณะนั้นกำลังรู้เรื่อง สภาพรู้กำลังคิดเรื่องที่กำลังรู้อยู่ในขณะนั้น นี่คือการประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ท่านพระอานนท์จึงถามท่านพระอุทายีกว่า เมื่อจักขุวิญญาณคือการเห็นเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุคือตาและสิ่งที่ปรากฏทางตา เมื่อจักขุและรูปซึ่งไม่เที่ยงดับไปแล้ว การเห็นจะมีได้อย่างไร การเห็นก็ต้องดับไป

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ ผู้ที่ประจักษ์ลักษณะของสภาพรู้ ชาติรู้จริง ๆ กว่าจะถึงนิพพิทาญาณ ปัญญาจะต้องเจริญจนกระทั่งรู้ถึงปัจจัยเป็นปัจจัยปริคคหญาณ ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปที่สืบต่อกันเป็นสัมมสนญาณ ประจักษ์การเกิดดับแต่ละลักษณะเป็นอุทยัพพญาณ และประจักษ์ความดับไปไม่เที่ยงเป็นภังคญาณ ซึ่งกว่าจะถึงนิพพิทาญาณ ปัญญาจะต้องรู้จริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่ที่ไม่รู้ลักษณะของนามธรรมก็จะเข้าประตุนิพพานด้วยประตูหนึ่ง โดยเพียงการรู้ทำนองท่านอน ทำยืน ทำเดิน ซึ่งขณะนั้นเป็นการจำสิ่งที่ยึดถือว่าเป็นวัตถุหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะว่ายังควบคุมประชุมกันอยู่ ยังไม่ใช่การรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละลักษณะที่ปรากฏตามความเป็นจริง

และที่ท่านพระอุทายีกกล่าวว่า ไม่ปรากฏเลย ท่านผู้มีอายุ โดยเหตุผลว่า ถ้าจักขุประสาทคือรูปดับไป สิ่งที่ปรากฏทางตาดับไป การเห็นก็ย่อมไม่ปรากฏ

ข้อความต่อไป

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า

แม้โดยปริยายนี้แล จักขุวิญญาณนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสบอก เปิดเผยประกาศแล้วว่า แม้เพราะเหตุนี้ วิญญาณนี้เป็นอนัตตา ดังนี้ ฯลฯ

ข้อความต่อไปเป็นข้อความซ้ำโดยนัยเดียวกัน ตั้งแต่โสตวิญญูณ คือ การได้ยิน ฌานวิญญูณ คือ การได้กลิ่น ชิวหาวิญญูณ คือ การลิ้มรส กายวิญญูณ คือ การรู้ผัสสวัตถุที่กระทบสัมผัสกาย ตลอดไปจนกระทั่งถึงมโนวิญญูณ ซึ่งย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยใจและอัมมารมณ

ท่านผู้ฟังจะเห็นประโยชน์ใหม่ว่า เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงธรรมโดยละเอียด โดยตลอด ในเรื่องของวิญญูณทั้งหลายซึ่งเป็นนามธรรม ถ้าใครสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้โดยสติปัญญาเดียว พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงธรรมอื่นเพื่อประโยชน์อะไรที่จะให้รู้ในลักษณะของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าจะเป็นการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึก ความสุข ความทุกข์ ความจำ ต่าง ๆ มากมาย เพื่อเกื้อกูลให้สติระลึก ให้ปัญญารู้ชัด จนกระทั่งดับความเห็นผิดที่ยึดถือนามธรรมและรูปธรรม ความสงสัย ความคลงแคลง ความไม่รู้ชัดในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งจะเป็นการแสดงโดยเปล่าประโยชน์จริง ๆ ถ้าผู้ใดสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้โดยไม่ต้องรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมตามปกติตามความเป็นจริง และข้อความที่กล่าวนั้นก็แสดงถึงความเคลือบแคลงสงสัยแล้วว่า นามอื่นทางอื่นรู้ไม่ได้ มิฉะนั้นแล้วก็จะไม่พูดว่า ให้รู้เพียงรูปเดียวหรือนามเดียว

ข้อความต่อไป

ท่านพระอานนทกล่าวว่า

ดูกร ท่านพระอุทายี บุรุษต้องการแก่นไม้ เที้ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้ ถือเอาขวานอันคมเข้าไปสู่ป่า พบต้นกล้วยใหญ่ ตรง ไม่รุงรัง ในป่านั้น พังตัดที่โคนต้น แล้วตัดที่ปลาย ครั้นแล้วลอกกาบออก แม้กระพี้ที่ต้นกล้วยนั้นก็ไม่พบ ที่ไหนจะพบแก่นได้ ฉันทใด ดูกร ท่านพระอุทายี ภิกษุจะพิจารณาหาตัวตน หรือสิ่งที่เป็นตัวตนในผัสสาตนะ ๖ ไม่ได้ ฉันทนั้นเหมือนกัน

เมื่อเล็งเห็นอยู่อย่างนี้ ก็ไม่ยึดถือสิ่งใดในโลก เมื่อไม่ยึดถือ ก็ไม่ดิ้นรน เมื่อไม่ดิ้นรน ก็บริณีพพานโดยแน่แท้ ย่อมรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

จบ สูตรที่ ๗

ขอให้พิจารณาข้อความตอนท้ายที่ท่านพระอนนทีกล่าวว่า ดูกร ท่านพระอุทายี บุรุษต้องการแก่นไม้ เทียบเสาะแสวงหาแก่นไม้ ถือเอาขวานอันคมเข้าไปสู่ป่า พบต้นกล้วยใหญ่ ตรง ไม่รุงรัง ในป่านั้น

ยังเป็นต้นกล้วย ยังเป็นท่าเป็นทาง รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน

ฟิงตัดที่โคนต้น แล้วตัดที่ปลาย ครั้นแล้วลอกกาบออก

ต้องเพิกถอนสิ่งที่เคยยึดถือไว้ว่า รวมกันประชุมกันเป็นวัตถุ เป็นตัวตน เป็นท่าทางออก

แม้กระทั่งที่ต้นกล้วยนั้นก็ไม่พบ ที่ไหนจะพบแก่นได้

จึงจะละการยึดถือว่าเป็นต้นกล้วย

เหมือนกับโคทั้งตัว ถ้าไม่ลอกหนังออก ไม่ตัดส่วนต่าง ๆ ขึ้นต่าง ๆ ออก ก็ยังคงเห็นว่าเป็นโค ตราบใดที่ยังควบคุมประชุมกันอยู่ จดจำไว้เป็นท่าทาง เป็นอาการหนึ่งอาการใด ก็ยังคงเห็นว่าเป็นสิ่งนั้นเป็นวัตถุ เป็นบุคคล เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นตัวเป็นตนอยู่ ต่อเมื่อได้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เมื่อนั้นจึงจะไม่ยึดถือไว้ว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เหมือนกับการที่ลอกกาบออก แม้กระทั่งที่ต้นกล้วยนั้นก็ไม่พบ ที่ไหนจะพบแก่นได้ ฉนั้นใด ดูกร ท่านพระอุทายี ภิกษุจะพิจารณาหาตัวตน หรือสิ่งที่เป็นตัวตนในผัสสาตนะ ๖ ไม่ได้ ฉนั้นนั้นเหมือนกัน

ชัดเจนไหม ในผัสสาตนะ ๖ ไม่ได้มีท่าทางอะไรเลย

ทางตาเป็นอายตนะหนึ่ง คือ จักขายตนะ เห็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ ถ้าตราบใดยังเป็นคนกำลังนั่ง ที่จะบอกว่าไม่ใช่ตัวตน ก็เป็นแต่เพียงความคิด นี่ก็เอาว่าไม่ใช่ตัวตน แต่ไม่ใช่ประจักษ์

ที่จะไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ ปัญญาจะต้องรู้ว่า ขณะที่เราเห็น เพียงเห็น เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ หลังจากนั้นจึงตรึก หรือจำฐานฐานของสิ่งที่ปรากฏ และจึงรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นอะไร แม้ขณะนั้นก็เป็นนามธรรมที่รู้ ที่จำ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และก็หมดไปแล้ว

ทางหูกำลังได้ยิน ไม่มีความทรงจำเหลือค้างอยู่จากทางตาว่า กำลังเห็นคนนั่งอยู่ หรือกำลังคุยกัน กำลังพูด เพราะขณะนั้นกำลังระลึกถึงลักษณะของสภาพที่ได้ยิน ซึ่งเป็นธาตุรู้ ธาตุรู้นั้นรู้เสียงเท่านั้น ไม่รู้อื่นเลย หลังจากนั้นจึงมีการคิดถึงคำหรือเรื่องหลังจากที่ได้ยินเสียงต่ำเสียงสูงนั้นแล้ว ซึ่งขณะนั้นสติและปัญญารู้ว่า แม้ขณะที่รู้คำก็เป็นแต่เพียงนามธรรมที่รู้ เมื่อประจักษ์อย่างนี้จริง ๆ จึงจะถอนความเป็นตัวตน แม้ในขณะที่เห็นสิ่งต่าง ๆ และจะเข้าใจในอรรถ หมาย ของคำว่า ความสงบในภายใน เพราะจิตไม่ได้ออกไปยุ่งเกี่ยวกับภายนอกที่เป็นตัวตน คน สัตว์เลย ไม่ว่าขณะใดที่จะมีการเห็น สติเกิด ปัญญารู้ชัดในขณะนั้น เป็นความสงบในภายใน เพราะไม่มีคน ไม่มีสัตว์ เป็นแต่เพียงสภาพที่กำลังปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น สงบ

แต่ที่ไม่สงบ เพราะว่ามีคนมากมาย พอเห็นนิดเดียว ถ้าเป็นคนที่เคยมีสัมพันธ์ หรือว่ามีเรื่องราวที่เคยเกี่ยวข้องกันมา ก็มีเรื่องมาก แต่ถ้าคนนั้นไม่เคยรู้จัก เรื่องก็สั้น พอเห็น ผ่านไป คตินิดเดียวก็หมดแล้ว ไม่ได้ติดตามไปถึงเรื่องราวต่าง ๆ เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ จะเห็นพระคุณของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงธรรมโดยละเอียด

อย่างในชั้นของปาทิโมกข์สังวรศีล ความประพฤติกาย ทางวาจาที่ควรแก่สมณะ คือ เพศบรรพชิต ผู้สงบ แม้แต่การมอง ก็มองชั่วแฉก เพราะว่าเป็นการให้ระลึกอยู่เสมอว่า ไม่ควรจะคิดวิจิตรเป็นคนนั้นคนนี้ เรื่องนั้นเรื่องนี้มีมากมาย เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะรู้และเข้าใจถึงเหตุผลว่า จะเห็นอะไรก็ตาม ก็มีความรู้สึกเพียงว่าเห็น จะชั่วแฉกหรือไม่ชั่วแฉกก็ตามแต่ แต่เห็นแล้วก็จบ หมดแล้ว ก็จะทำให้ไม่มีความผูกพัน เยื่อใย ความคิดถึงสิ่งที่ปรากฏทางตาที่จะเป็นเครื่องข้อง เครื่องกังวล

ไม่ให้ระลึกถึงลักษณะที่แท้จริงว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงนามธรรมที่กำลังรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

เห็นแล้วก็ไม่สนใจในนิมิต ในอนุพยัญชนะ เพราะถ้าสนใจ ความติดข้อง พัวพันด้วยโลภะ อวิชชา ก็มีมาก หรือว่าถ้าเป็นอารมณ์ที่ไม่พอใจ ก็จะเป็นปัจจัยให้เกิดความไม่ยินดี ซึ่งทำให้ไม่สามารถละการยึดถือสภาพนั้นว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้

เพราะฉะนั้น ค่อย ๆ ศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และรู้ในสภาพที่กำลังเห็น ก็มีความสงบในภายใน เมื่อปัญญาชัดจริง ๆ ว่า ที่เคยเห็นเป็นโลกภายนอกมีคนมากมายนั้น ก็เป็นแต่เพียงความคิด ถ้าไม่คิดจะมีคนมากมายไหม เพียงเห็นแล้วก็หมด แต่เพราะเคยคิดมานาน เพราะฉะนั้น ก็ยอมคิด แล้วแต่ว่าท่านจะอยู่ในโลกของความคิดอย่างไร แม้ว่าจะเห็นสิ่งเดียวกัน แต่ละคนคิดก็ไม่เหมือนกัน ตามเหตุตามปัจจัยที่ได้สะสมมา

เห็นดอกไม้ ท่านหนึ่งพอใจว่าสวย อีกท่านหนึ่งว่าไม่สวย เพราะฉะนั้น สวย หรือไม่สวย ก็อยู่ในความคิดของแต่ละคน โลกที่แท้จริงเป็นโลกของความคิดของท่าน แล้วแต่ว่าท่านจะคิดอย่างไร ถ้าสติระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ จะรู้ชัดว่า ท่านไม่ได้อยู่กับคนหลายคนเลย แต่ท่านอยู่กับความคิดเท่านั้น แล้วแต่ว่าท่านจะคิดอะไร

ถ้าท่านมีความทุกข์ ทราบได้เลยว่า ทุกข์เพราะความคิดของท่าน สิ่งปรากฏทางตา ก็เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ แต่ท่านเป็นทุกข์มากเพราะคิด เพราะฉะนั้น ความคิดของท่านนั่นเองเป็นโลกของความทุกข์ที่เกิดขึ้น ถ้าท่านเป็นสุข ก็โดยนัยเดียวกัน ดังนั้นไม่ควรหลงลืมที่จะรู้ว่า แท้ที่จริงก็เป็นแต่เพียงความคิด

อย่างบางท่านดูโทรทัศน์เรื่องที่ชื่นชอบ เป็นสุข ซึ่งแท้ที่จริงเห็นแล้วคิด เพราะฉะนั้น ที่ท่านเป็นสุข เป็นสุขจากความคิดหลังจากที่ท่านเห็น ถ้าท่านไม่คิด ก็ไม่มีโลกนั้นอยู่ ไม่ว่าท่านจะอยู่ในขณะใดก็ตาม โลกของท่านก็คือความคิดของท่านนั่นเอง เพราะฉะนั้น โลกแต่ละขณะ จึงเป็นนามธรรมแต่ละขณะที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ้าไม่รู้จักความจริงอย่างนี้ จะไปรู้ท่านั่ง ท่านอน ท่ายืน ท่าเดิน และจะละความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรม แต่ในขณะที่คิดก็ไม่ว่า เป็นแต่เพียงโลกของความคิด ซึ่งคิดแล้วก็หมดไป เพราะฉะนั้น จึงไม่มีความสงบในภายใน ไม่ประกอบด้วยปัญญาที่รู้ว่า แท้ที่จริงแล้ว ความสงบในภายในเกิดขึ้นเพราะไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ไม่มีอะไร มีแต่สภาพธรรมที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ. ความสุขความทุกข์เป็นเรื่องของความคิด แต่ผมไม่เข้าใจว่า มีใครอยากจะทำทุกข์ ทุกข์นี้ไม่มีใครอยากได้ เพราะฉะนั้น คิดให้เป็นทุกข์นั้น คิดอย่างไร

ส. ไม่ใช่คิดให้เป็นทุกข์ แต่มีเหตุปัจจัยให้คิด และเป็นทุกข์

ถ. หมายความว่า มีปัจจัยเกิดขึ้น

ส. ให้คิด และเป็นทุกข์

ถ. มีสมบัติพลัดพรากไป หรือว่าแทงฆ่าเสีย กลับมาที่บ้านก็คิดว่า วันนี้เสียไปเท่านั้นเท่านี้ การแทงฆ่าเป็นปัจจัยให้กลับมาคิดที่บ้าน

ส. ถ้าไม่คิดเรื่องเสียฆ่า มีความทุกข์ไหม กลับไปบ้านก็เห็น แต่ไม่คิดเรื่องเสียฆ่า จะทุกข์ไหม

ถ. ไม่ทุกข์

ส. ไม่ทุกข์ เพราะฉะนั้น ถ้าเห็นจริง ๆ ได้ยินจริง ๆ และทิ้งไป ก็ไม่มีโลกของความทุกข์ความสุขที่เป็นเรื่องเป็นราว แต่ขณะใดที่เห็น และมีปัจจัยให้คิด ปัญญาจึงต้องรู้ว่า ในขณะที่คิด เป็นแต่เพียงความคิดจริง ๆ ฆ่าไม่มีในขณะนั้น มีแต่ความจำเรื่องฆ่าที่ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้น

ถ. ข้อนี้เข้าใจ แต่ที่ท่านอรรถกถาอธิบายไว้ว่า ประตูเมืองทั้ง ๔ คือ สติปัฏฐาน ๔ ท่านหมายความว่าอย่างไรที่ว่า เจริญสติปัฏฐานหนึ่งสติปัฏฐานใด ก็เข้าถึงใจกลางเมือง คือ พระนิพพาน

ส. อย่าลืมว่า ในขณะที่โลกุตตรจิตจะเกิด ถ้าโลกุตตรจิตจะเกิดเดี๋ยวนี้ ท่านผู้ฟังจะรู้ได้ไหมว่า ขณะนี้เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือเวทนานุปัสสนาสติ-

ปฏิฐาน หรือจิตตานุปัสสนาสติปฏิฐาน หรือธัมมานุปัสสนาสติปฏิฐาน ไม่ใช่ให้เลือก เพราะวาทสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

ท่านอบรมเจริญสติปฏิฐานวันนี้ อีก ๑๐ ปีข้างหน้า สมมติว่ามีเหตุปัจจัยที่จะให้โลกุตตรจิตเกิดขึ้น ท่านจะรู้อารมณ์ในอีก ๑๐ ปีใหม่ว่าอะไรจะเกิดในขณะไหน และปัญญาพร้อมที่จะรู้แจ้งนิพพาน หลังจากทีสตรระลึกเป็นไปในกาย หรือเป็นไปในเวทนา หรือเป็นไปในจิต หรือเป็นไปในธรรม อย่าลืมความเป็นอนัตตา และปัญญาจริง ๆ ต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมจนกระทั่งดับความสงสัย

การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล ต้องดับวิกิจจानุสัย

อนุสัย หมายความว่าถึงกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในจิต ขณะนี้ที่ไม่ทราบว่าเป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้ที่กำลังเห็น ถ้าปัญญาที่รู้ไม่เกิดขึ้น อะไรจะดับความสงสัยได้ เพราะฉะนั้น การรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบัน ไม่ใช่เพียงดับความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ยังดับความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจด้วย และการดับก็ต้องมีเหตุ คือปัญญาที่อบรมเจริญขึ้นขณะใด ก็ละคลายความสงสัย ความไม่รู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมในขณะที่ปัญญาเกิดขึ้นนั่นเอง

ถ. หมายความว่า การเจริญสติปฏิฐาน เป็องต้นต้องเจริญสติปฏิฐานทั้ง ๔

ส. ในอรรถกถามีกล่าวไว้ว่า ในเป็องต้นนั้น มีนาณอารมณ์ การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่ว่ามีอารมณ์เดียว

ถ. ที่ท่านอุปมาประดุทั้ง ๔ หมายถึงว่า ก่อนโลกุตตรจิตเกิดขึ้น

ส. ใช่ ก่อนโลกุตตรจิต ขณะนั้นแล้วแต่ว่า ใครจะมีกายเป็นอารมณ์ หรือมีเวทนาเป็นอารมณ์ หรือมีจิตเป็นอารมณ์ หรือมีธรรมเป็นอารมณ์

ถ. หมายถึงอารมณ์ในขณะนั้นขณะเดียว ขณะอื่นไม่เกี่ยว

ส. แน่นนอน

๗๙๔

ส. ปัญญาเกิด ปัญญาอะไร แม้แต่อรรถของนามธรรม อย่าคิดว่ารู้แล้ว ต้องมีการประจักษ์ และการที่จะรู้ว่ารู้แล้วหรือยัง คือ ทางตากำลังเห็น รู้ใหม่ ทางหู กำลังได้ยิน รู้ใหม่ เมื่อไม่รู้ก็ต้องอบรม จนกว่าจะประจักษ์ในความหมาย ในลักษณะ ที่แท้จริงของนามธรรม และจะรู้ในอรรถจริง ๆ ว่า ที่กล่าวว่า เป็นนามธรรม เป็นนาม ธาตุนั้นคืออย่างไร ไม่ใช่เพียงเข้าใจ และเมื่อรู้แล้ว ทางตาก็คือเป็นนามธาตุหรือ นามธรรมที่เป็นการเห็น ทางหูก็เป็นสภาพรู้ เป็นนามธาตุหรือนามธรรมที่เป็นการได้ ยิน ถ้ารู้ในอรรถของนามธาตุ นามธรรมจริง ๆ ไม่ว่าทางไหนก็ต้องรู้

เพราะฉะนั้น วิธีพิสูจน์ว่ารู้หรือยัง เข้าถึงอรรถของนามธาตุ นามธรรมจริง ๆ หรือยัง ก็คือ สิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นเครื่องพิสูจน์เพื่อให้รู้ว่า รู้หรือยังในความหมาย ของนามธรรม นามธาตุ ธาตุรู้ สภาพรู้ อการรู้

ผู้ฟัง ธรรมของพระพุทธเจ้าลึกซึ้งจริง ๆ เพราะผู้ที่ปฏิบัตินำข้อความที่ว่า เจริญสติปัฏฐานอย่างเดียว โดยยึดถือข้ออุปมาของอรรถกถา แต่ไปตีความหมาย พยัญชนะในอรรถกถาผิด จึงนำมาซึ่งข้อปฏิบัติที่ผิด ธรรมของพระผู้มีพระภาคู้ลึกว่า ละเอียดจนกระทั่งเหลือวิสัย จนกระทั่งศึกษาพระไตรปิฎกก็แล้ว ศึกษาอรรถกถาก็แล้ว แต่ก็ยังตีความผิด ลำบากจริง ๆ

ส. ลำบากมากที่จะเข้าใจในพระปัญญาคุณของพระผู้มีพระภาคที่ได้ บำเพ็ญพระบารมีจนกระทั่งรู้แจ้งอริยสัจธรรม และทรงแสดงธรรมให้ผู้อื่นได้รู้ตาม เพราะฉะนั้น ธรรมที่จะรู้ต้องเป็นสิ่งที่ยากแน่นอน ซึ่งต้องอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ จนกระทั่งเป็นความรู้จริง ๆ เพราะคำว่า ญาณ หรือปัญญา หมายความว่า ความเข้าใจ ซึ่งมีขั้นต่าง ๆ ถ้าในขั้นต้น ขั้นการฟัง ยังไม่เข้าใจในอรรถที่ว่า นามธรรม หรือนามธาตุ เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอการรู้ รูปธรรมเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้น แต่ไม่ใช่สภาพรู้ มีลักษณะต่าง ๆ กัน ปรากฏทางตาก็ลักษณะหนึ่ง รูปหนึ่ง ปรากฏ

ทางหูกี้ลักษณะหนึ่ง รูปหนึ่ง ถ้าไม่มีความเข้าใจอย่างนี้ก่อน ความเข้าใจ หรือปัญญา หรือที่จะเป็นญาณ คือ การประจักษ์แจ้ง ในขณะที่ธาตุนั้น ๆ กำลังเกิดกระทำกิจการงาน ก็ย่อมจะมีไม่ได้

เพราะฉะนั้น อย่าลืมว่า ไม่ใช่เป็นเรื่องจดจำต้องทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่มี ความเข้าใจ หรือไม่มีความรู้อะไร และจะเข้าใจว่าเป็นญาณ เป็นปัญญาไม่ได้

ใน **อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต โทณสูตร** มีข้อความที่แสดงว่า แม้ผู้ที่เห็น พระผู้มีพระภาค ก็ไม่อาจที่จะทราบได้ว่า พระองค์เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้อความใน **โทณสูตร** มีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จดำเนินทางไกลในระหว่างเมืองอุกกัฏฐะและ เมืองเสตัพพะ แม้โทณพราหมณ์ก็เดินทางไกลในระหว่างเมืองอุกกัฏฐะและเมือง เสตัพพะ โทณพราหมณ์ได้เห็นรอยกงจักรในรอยพระบาทของพระผู้มีพระภาคมี ชีตังพัน ประกอบด้วยกงและดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ครั้นเห็นแล้วจึงรำพึงว่า อัศจรรย์จริงหนอท่านผู้เจริญ สิ่งไม่เคยมีมามีขึ้น รอยเท้าเหล่านี้ชะรอยจักไม่ใช่ รอยเท้ามนุษย์

ถ้าท่านผู้ฟังได้เห็นอย่างนี้จริง ๆ ก็คงจะอดคิดเหมือนโทณพราหมณ์ไม่ได้ ใช่ไหม เพราะคงจะไม่มีใครมีรอยเท้าที่มีชีตังพัน ประกอบด้วยกงและดุมเป็นแน่ ไม่ว่าในกาลไหน

ข้อความต่อไป

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จแวะออกจากทาง ประทับนั่งที่โคนไม้ต้นหนึ่ง ทรงคู้บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ครั้งนั้น โทณพราหมณ์ติดตาม รอยพระบาทของพระผู้มีพระภาค ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งที่โคนไม้แห่งหนึ่ง น่าพอใจ ควรแก่ความเลื่อมใส มีพระอินทรีย์อันสงบ มีพระทัยอันสงบ ถึงความ ฝึกฝนและความสงบอันยอดเยี่ยม มีตนอันฝึกแล้ว คู้มครองแล้ว มีอินทรีย์อันรักษา แล้ว เป็นผู้ประเสริฐ

ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาและอบรมเจริญความสงบ เป็นผู้ที่ดับกิเลสหมดสิ้นแล้ว เพราะฉะนั้น กิริยาอาการท่าทาง แม้ในการนั่ง ก็เป็นการนั่งที่น่าเลื่อมใส เพราะว่ามี พระอินทรีย์อันสงบ ท่านผู้ฟังลองดูกิริยาอาการนั่งในขณะนี้ของท่านเอง อยู่ในอาการที่ สงบน่าเลื่อมใสไหม เพราะถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญความสงบจริง ๆ แม้แต่การนั่ง ก็อยู่ใน อาการที่น่าเลื่อมใส

ข้อความต่อไป

ครั้นเห็นแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าถึงที่ประทับ แล้วทูลถามว่า

ท่านผู้เจริญเป็นเทวดาหรือ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร พราหมณ์ เรามิใช่เป็นเทวดา ฯ

ไทณพราหมณ์ทูลถามว่า

ท่านผู้เจริญเป็นคนธรรพ์หรือ ฯ (คนธรรพ์เป็นอมนุษย์พวกหนึ่ง ซึ่งเป็นชั้น จาตุมหาราชิกา)

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร พราหมณ์ เรามิใช่เป็นคนธรรพ์ ฯ

ไทณพราหมณ์ทูลถามว่า

ท่านผู้เจริญเป็นยักษ์หรือ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร พราหมณ์ เรามิใช่เป็นยักษ์ ฯ

ไทณพราหมณ์ทูลถามว่า

ท่านผู้เจริญเป็นมนุษย์ใช่ไหม ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร พราหมณ์ เรามิใช่เป็นมนุษย์

ไทณพราหมณ์ต้องแปลกใจมากทีเดียว จึงได้ทูลถามว่า

เราถามท่านว่าเป็นเทวดาหรือ ท่านตอบว่าไม่ใช่ เราถามว่าเป็นคนธรรพ์หรือ ท่านตอบว่าไม่ใช่ เราถามว่าเป็นยักษ์หรือ ท่านตอบว่าไม่ใช่ เราถามว่าเป็นมนุษย์หรือ ท่านก็ตอบว่าไม่ใช่ ถ้าอย่างนั้นท่านผู้เจริญเป็นอะไรแน่ ๆ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ เราพึงเป็นเทวดา เพราะยังละอาสวะเหล่าใดไม่ได้ อาสวะเหล่านั้นเราจะได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน กระทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา

ดูกร พราหมณ์ เราพึงเป็นคนธรรพ์ ... เราพึงเป็นยักษ์ ... เราพึงเป็นมนุษย์ เพราะยังละอาสวะเหล่าใดไม่ได้ อาสวะเหล่านั้นเราจะได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน กระทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา

ดูกร พราหมณ์ เปรียบเหมือนดอกอุบล ดอกปทุม หรือดอกบัวขาว เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ตั้งอยู่พื้ในน้ำ แต่น้ำมิได้แปดเปื้อน แม้ฉันใด ดูกร พราหมณ์ เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน เกิดในโลก เติบโตขึ้นในโลก อยู่ครอบงำโลก อันโลกมิได้แปดเปื้อน ดูกร พราหมณ์ ท่านจงทรงจำเราไว้ว่า เป็นพระพุทธเจ้า ฯ

ความบังเกิดเป็นเทวดา หรือคนธรรพ์ ผู้เที่ยวไปในเวหา พึงมีแก่เราด้วย อาสวะใด เราพึงถึงความ เป็นยักษ์ และเข้าถึงความเป็นมนุษย์ด้วยอาสวะใด อาสวะเหล่านั้นของเราสิ้นไปแล้ว เรากำจัดเสียแล้ว กระทำให้ปราศจากเครื่องผูกพัน ดอกบัวตั้งอยู่พื้ในน้ำ ย่อมไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ ฉันใด เราก็ย่อมไม่แปดเปื้อนด้วยโลก ฉันนั้น ดูกร พราหมณ์ เพราะฉะนั้น เราจึงเป็นพระพุทธเจ้า ฯ

จบ สูตรที่ ๖

ท่านผู้ฟังก็จะเห็นได้ว่า แม้ว่าจะได้พบพระผู้มีพระภาค ก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจในความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระองค์ได้ ถ้าบุคคลนั้นไม่รู้ถึงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณของพระองค์ ที่สามารถเกื้อกูลอนุเคราะห์บุคคลอื่น ด้วยการทรงแสดงธรรมให้ผู้ฟังได้ประพฤติปฏิบัติตาม จนกระทั่งสามารถประจักษ์ในพระคุณที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญพระบารมี

จนกระทั่งสามารถที่จะแทงตลอด ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่ กำลังปรากฏ ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะรู้พระคุณของพระผู้มีพระภาคจริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญ ปัญญาประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม เมื่อนั้นก็จะทราบว่า พระผู้มีพระภาค ทรงรู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง และทรงแสดงธรรมเพื่อให้บุคคลอื่นได้ประพฤติ ปฏิบัติตามและรู้แจ้งด้วย

และถึงแม้ว่ายังไม่ประจักษ์แจ้ง แต่เพียงฟังเรื่องของสภาพธรรมและมีความ เข้าใจที่ถูกต้อง รู้หนทางข้อประพฤติปฏิบัติ และเริ่มอบรมปฏิบัติ ก็ย่อมจะเห็น แนวทางได้ว่า ทางนี้เป็นทางให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดดับตามความเป็นจริงได้

แต่ถ้าไม่เริ่มอบรมเจริญสติปัฏฐานเลย ก็ยังไม่ทราบว่า ทำอย่างไรจึงจะ ประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังเกิดดับจริง ๆ ตามที่ได้เข้าใจ ตามที่ได้ฟัง ซึ่งเมื่อได้ฟังก็ทราบว่า ทุกอย่างไม่เที่ยง การเห็นไม่เที่ยง เพราะไม่ได้เห็น ตลอดเวลา มีการได้ยินเกิดขึ้นด้วย ช่วงขณะที่กำลังได้ยิน คือ ขณะที่กำลังรู้เสียง ขณะนั้นจะไม่มีสภาพอื่นปรากฏเลย จะไม่มีการเห็นในขณะนั้น ในขณะที่กำลังรู้เสียง ในขณะที่กำลังได้ยิน จะไม่มีการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนั้นแน่นอน หรือ ในขณะที่กำลังเห็น จะไม่มีการได้ยินปรากฏในขณะที่กำลังเห็นด้วย แต่เมื่อไม่อบรม เจริญปัญญา ก็เป็นเพียงความเข้าใจว่า สภาพธรรมเป็นอย่างนั้นจริง ๆ แต่ยังไม่ ประจักษ์ตามความเป็นจริง

เมื่อรู้หนทางข้อปฏิบัติที่จะทำให้สามารถรู้ได้ และเริ่มอบรมเจริญไปเรื่อย ๆ ที่ละเล็กทีละน้อยโดยไม่ทอดทิ้ง วันหนึ่งก็ย่อมสามารถที่จะประจักษ์ความเกิดดับของ สภาพธรรมได้ เช่นเดียวกับพระอริยเจ้าทั้งหลายที่ท่านได้ประจักษ์แล้ว

ขณะนี้ กำลังเห็นอย่างนี้ กำลังได้ยินอย่างนี้ โดยที่เมื่อ ๒,๐๐๐ ปีก่อนก็ไม่เคย รู้เลยว่า จะเห็นอย่างนี้ จะได้ยินอย่างนี้ และพຼ່ງนี้ จะเห็นอะไร จะได้ยินอะไร ก็ไม่รู้ แต่ก็มีเหตุปัจจัยที่ทำให้เห็น ทำให้ได้ยิน เพราะฉะนั้น ถ้าอบรมเจริญปัญญาตั้งแต่ ๒,๐๐๐ ปีก่อน ปัญญาก็ย่อมเจริญ สามารถที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้

ไม่ว่าจะเห็นอะไรในวันนี้ หรือในวันพรุ่งนี้ หรือในอีก ๑๐ ปี หรือในอีก ๒๐ ปี หรือในอีก ๑๐๐ ปี อีก ๕๐๐ ปี หรืออีก ๒,๐๐๐ ปี

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญา ก็คือ การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพื่อที่จะประจักษ์ลักษณะที่แท้จริงของสภาพธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งไม่ทราบว่าจะเป็นอีก ๒,๐๐๐ ปี ๓,๐๐๐ ปี ๕,๐๐๐ ปี หรืออีกกี่กัปก็แล้วแต่ แต่ถ้าอบรมเจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ ก็ย่อมสามารถมีปัจจัยให้ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏในชีวิตจริง ๆ เพราะไม่มีใครรู้ว่า หลังจากชาตินี้แล้วชาติต่อไปจะเป็นอะไร จะเกิดที่ไหน จะเห็นอะไร จะได้ยินอะไร จะคิดนึกอย่างไร เหมือนอย่างเมื่อ ๒,๐๐๐ ปีก่อน ท่านผู้ฟังก็ไม่ทราบว่า ท่านจะนั่งอยู่ที่นี้ มีการเห็น มีการได้ยินสภาพธรรมต่าง ๆ เหล่านี้

ผู้ฟัง สัตว์ทั้งหลาย ที่จะไม่เคยเป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นพี่ เป็นน้อง เป็นลูก เป็นหลานกันมา ไม่มี หาได้ยาก และสอนตนอีกข้อหนึ่งด้วยว่า ถ้าผู้ใดถูกใจจับไปเลี้ยง ผู้นั้นต้องไม่คิดอาฆาตพยาบาท ถ้าใครคิดอาฆาตพยาบาท คนนั้นไม่ได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ข้อหนึ่ง อีกข้อหนึ่ง ให้พยายามมองในแง่ดีของบุคคลนั้น คือ คนเราทั่วไปต้องมีดีมีชั่ว บางทีทางกาย ทางวาจาเขาไม่ดี แต่ทางใจเขาดี ก็ให้พยายามมองในแง่ดีของบุคคลนั้น โทสะ พยาบาท ก็อาจจะทุเลาเบาบางลงได้

อีกข้อหนึ่ง ให้ดูพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่าง เช่น พระโพธิสัตว์ไปเกิดเป็นฤาษี ถูกพระเจ้าแผ่นดินตัดหู ตัดจมูก ตัดลิ้น จนกระทั่งตาย พระโพธิสัตว์ก็ไม่มี ความอาฆาตพยาบาท และข้อสุดท้าย ให้พยายามให้สิ่งของกับศัตรู เพื่อดับพยาบาท นี่คือวิธีสอนตนต่าง ๆ ใน **วิสุทธิมรรค** ผู้ที่จะเจริญเมตตาพรหมวิหาร ให้พยายามระลึกรู้ส่วนกุศลให้ศัตรู เวลานี้ถึงศัตรู ความโกรธจะเกิดขึ้น ก็ให้นึกถึงข้อที่จะสอนตน ๙ ประการ พยายามนึกไปเรื่อย ๆ ความโกรธ โทสะ พยาบาทก็จะหายไป

สุ. และสำเร็จไหม

ผู้ฟัง ถ้าสอนตนบ่อย ๆ ต้องสำเร็จแน่ ถ้าทำได้ทั้ง ๙ แบบ แบบนี้ทำแล้วไม่สำเร็จ ก็ทำแบบต่อไป แบบต่อไปทำแล้วไม่สำเร็จ ต้องทำอีก พยายามทำทุกแบบ ต้องสำเร็จแน่ ๆ

ส. เป็นการปรุงแต่งของสังขารขันธ์ ซึ่งไม่ใช่ว่าได้ตามหวัง หรือตามความตั้งใจ แต่ตามเหตุตามปัจจัย คือ การสะสม

อย่างท่านที่สงสัยเรื่องลักษณะของสติ ทางตากำลังเห็นอย่างนี้จะระลึกอย่างไร ทางหูกำลังได้ยินอย่างนี้ ปัญญาจะรู้ได้อย่างไรว่า ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน วันนี้สงสัย ฟังต่อไป ๆ มนสิการ พิจารณาเนื่อง ๆ เป็นปัจจัยให้สติระลึกได้บ้าง แต่ขณะที่ระลึกได้ ไม่ใช่ว่าหมดความสงสัยทันที เพราะที่จะหมดความสงสัยหรือดับความสงสัยได้ไม่เกิดอีกเลยนั้น ต้องเป็นพระโสดาบันบุคคล ซึ่งเป็นผู้ที่ประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง ชัดเจน แทงตลอดเป็นขั้น ๆ

เพราะฉะนั้น การที่ยังสงสัยในลักษณะของสภาพธรรม เป็นเรื่องธรรมดา ขณะใดที่สติเกิด เพียงสติเท่านั้นไม่พอ เพราะว่าสติเป็นสภาพที่ระลึก คือ ไม่หลงลืม อยู่ที่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่สติไม่ใช่ปัญญา เพราะฉะนั้น เมื่อมีการระลึกแล้ว ไม่ใช่ว่าจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นรูปธรรมว่าเป็นรูปธรรม และลักษณะของนามธรรมที่กำลังเป็นสภาพรู้ในขณะนั้นว่าเป็นนามธรรม แต่จะต้องมีการน้อมไป โดยไม่ใช่คิด นี่คือการที่จะฟังเรื่องของการอบรมเจริญสติปัฏฐานโดยละเอียดว่า สติปัฏฐานไม่ใช่การคิด แต่เป็นการน้อมไป เพื่อที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นที่ละเอียดที่ละน้อย และสติก็จะเกิดเพียงชั่วครั้งชั่วคราว ชั่วครู่ น้อยมากทีเดียว ในวันหนึ่ง ๆ เพราะเหตุไร

ทางตาเห็น แต่ว่าไม่เคยระลึกลักษณะของสภาพรู้ที่เป็นสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาว่าไม่ใช่ตัวตน เพียงแต่เริ่มระลึกรู้ลักษณะของสภาพอ่อนหรือแข็งที่ปรากฏที่กายในบางครั้ง เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ กำลังเห็น กำลังได้ยิน แต่ว่าไม่มีความชำนาญ เพราะว่าไม่ได้อบรมการระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมสภาพรู้ทางตา หรือสภาพรู้ทางหู เพียงแต่เริ่มระลึกรู้ลักษณะที่อ่อนบ้าง แข็งบ้างทางกาย เพราะฉะนั้น สติจะเกิดดับ

น้อยมาก สั้นมาก เพราะเมื่อไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางตา สติก็ไม่
นุ่มไปที่จะระลึกบ่อย ๆ และเมื่อสติเริ่มระลึกทวารใดหรือทางใดแล้ว ย่อมดับ เพราะ
ทวารอื่นเกิดเพราะเหตุปัจจัยปรากฏ และยังไม่ได้ระลึกเลย เพราะฉะนั้น ช่วงนั้นก็ต้อง
ขาดไป จะให้มีสติเกิดติดต่อกันอย่างมากมาย ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะสติกับ
ปัญญาจะต้องอบรมเจริญไปพร้อม ๆ กัน

เวลาที่รู้ว่า ยังไม่ได้ระลึกก็รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางตา ย่อมเป็น
ปัจจัยที่จะให้สติเกิดระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางตาบ้าง แม้ว่าจะไม่
มาก แต่ก็เป็นการเริ่มต้น ด้วยเหตุนี้ในมหาสติปัฏฐานจึงมีพยัญชนะที่ว่า ปารรภ
บ่อย ๆ เนือง ๆ คือ เริ่มอีก ๆ เรื่อย ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย
และก็เริ่มอีก ทางตาหมดไปแล้ว ระลึกแล้วก็ยังไม่รู้ชัด เพราะฉะนั้น ก็เริ่มอีก

๗๙๕

ส. ในสังสารวัฏฏ์นี้ อกุศลธรรมย่อมมีเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดมากกว่ากุศลธรรม เพราะฉะนั้น ขณะที่เป็นอย่างอกุศลธรรม คือ โภคะ โทสะ โมหะ ขณะนั้นเป็นโมฆะไปทั้งหมด เพราะปัญญาไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้ แต่ขณะที่สติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใด เป็นขณะที่จะเจริญปัญญา เริ่มรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏด้วยการศึกษา คือ น้อมไปที่จะรู้ โดยไม่ใช่ความคิด แต่เป็นการรู้ ค่อย ๆ รู้ เริ่มรู้ น้อมไปรู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ จึงจะรู้ว่า ขณะที่เป็นอย่างธาตุรู้ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงชั่วขณะที่รู้ เป็นธาตุรู้ชนิดหนึ่ง และสิ่งที่ปรากฏก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล มีลักษณะของสภาพธรรมปรากฏแต่ละทาง จึงจะกระจัดกระจายการที่เคยยึดถือสภาพธรรมที่รวมกัน และเข้าใจผิดยึดถือว่าเป็นสัตว์ บุคคลได้

เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องของหลาย ๆ ชาติ หลาย ๆ กัป ตามความเป็นจริง เพราะอกุศลธรรมมีปัจจัยสะสมมาที่จะเกิดมากกว่ากุศล ถ้าเป็นปัญญา ต้องรู้จริง ๆ อย่าเอาความไม่รู้มาอบรม มาเจริญ มาหวัง มาต้องการ เพราะไม่มีประโยชน์อะไรเลย ไม่สามารถที่จะรู้สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจตามปกติ ตามเหตุตามปัจจัย สังขารชั้นนี้ก็ปรุงแต่งไปจนกว่าสติปัญญาจะมั่นคง แต่ว่าต้องมีเหตุ คือ การระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ พร้อมการศึกษา ถ้าไม่มีเหตุอย่างนี้ ผู้นั้นก็จะรู้ได้เองว่า ตัวเองไม่รู้อะไรเลย เพราะสติไม่ได้ระลึกได้ และไม่มีการศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ

ไม่ใช่เป็นเรื่องใจร้อน และไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะเร่งรัดโดยไม่เข้าใจในเหตุและในผลของข้อประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง บางท่านกล่าวว่า เห็นก็รู้ว่าเห็น ได้ยินก็รู้ว่าได้ยิน เย็นก็รู้ว่าเย็น จะต่างอะไรกันกับการเจริญสติปัฏฐาน นี่ก็เป็นการฟังผิด ๆ

แต่ว่าการฟัง ต้องฟังด้วยดี พิจารณาในเหตุผล จึงจะเข้าใจในสังขญาณ ซึ่งเป็นอริยสังขมรรคที่ ๑ ก่อนที่จะถึงกิจจญาณ และกตญาณ เพราะอริยสังขมรรค ๔ นั้นมี ๓ รอบ ถ้าไม่มีความเข้าใจอย่างถูกต้องแท้จริงในอริยสังขมรรคเป็นสังขญาณ ก็ไม่สามารถมีปัจจัยให้เกิดกิจจญาณ คือ การประพจน์ปฏิบัติอบรมเจริญปัญญาที่ถูกต้องได้

สิ่งที่ปรากฏ ปรากฏตามธรรมดาตามปกติ เริ่มระลึกรู้และศึกษา เป็นการอบรมเจริญปัญญาซึ่งกำลังปรากฏจริง ๆ จนกว่าจะประจักษ์ และถ้าสติไม่เกิด ก็ทำอะไรไม่ได้ ก็มีการฟัง มีการพิจารณา มีการทำกุศลทุกประการ เป็นการเกื้อกูลสังเคราะห์ เป็นเหตุเป็นปัจจัยสะสมปรุงแต่ง จนกว่าสติจะเกิดขึ้น

ถ. สังขญาณรู้อะไร กิจจญาณรู้อะไร และกตญาณรู้อะไร

ส. สังขญาณ คือ ความรู้จริงในเหตุในผลของอริยสังขมรรค ๔ คือ ทุกขสังข หรือทุกขอริยสังขว่า สภาพธรรมใดเป็นทุกข์ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏเกิดขึ้นและดับไป เป็นทุกข์ที่จะต้องรู้ เพราะฉะนั้น ถ้ารู้จริง ๆ ว่า การอบรมเจริญปัญญาไม่ใช่รู้อย่างอื่น นอกจากกำลังเห็นเดี๋ยวนี้ เมื่อไม่รู้ ทำอย่างไรจึงจะรู้ นี่คือการเข้าใจในเหตุและผล

ถ้าไม่มีเหตุ คือ การอบรมเจริญมรรคมีองค์ ๘ สติไม่เกิด ไม่ศึกษา ไม่น้อมไปที่จะรู้ในการเห็นและสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็ไม่มีวันที่จะประจักษ์ความไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของสภาพธรรมที่ปรากฏ และต้องรู้ด้วยว่า ที่ข้อปฏิบัติผิดไปนั้น ก็เพราะสมุทัยสังข ความปรารถนา ความต้องการ ซึ่งไม่ใช่เป็นหนทางดับกิเลสเลย

เพราะฉะนั้น ถ้าผู้ใดไม่มีความเข้าใจในข้อปฏิบัติ แต่ปฏิบัติด้วยความต้องการ ซึ่งไม่ใช่ข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็เป็นการกระทำไปด้วยสมุทัยสังข ซึ่งไม่สามารถที่จะดับสังสารวัฏฏ์ได้

ถ. ผู้ที่ปฏิบัติเขาก็มีจุดมุ่งหมาย ในเมื่อเจริญมรรคมีองค์ ๘ แล้ว จุดมุ่งหมายก็ย่อมถึงนิพพาน

ส. แต่ถ้าไม่ใช่มรรคมีองค์ ๘ และเข้าใจผิดในข้อประพจน์ปฏิบัติ ก็ไม่เป็นหนทางที่จะทำให้ดับกิเลสได้

ถ. จุดมุ่งหมายที่จะถึงนิพพาน จะเป็นความต้องการหรือเปล่า หรือว่าเป็นข้อปฏิบัติผิด

ส. ถ้าไม่เข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง และหวังนิพพาน จะรู้ได้อย่างไรว่านิพพานนั้นเป็นอย่างไร ในเมื่อยังไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงที่กำลังปรากฏเลย พอชื่อว่านิพพาน ก็หวัง ก็ต้องการ โดยที่ไม่รู้เลยว่านิพพานเป็นอย่างไร ขณะที่หวัง ขณะนั้นเป็นโลกะ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่หนทาง แต่หนทางจริง ๆ คืออบรมเจริญสติ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่ไปหวังนิพพานก่อน โดยที่ยังไม่รู้เลยว่านิพพานเป็นอย่างไร สภาพธรรมที่กำลังปรากฏก็ยังไม่รู้เลย จะเข้าใจลักษณะของนิพพานได้อย่างไร แม้โดยความคิด

แต่ถ้าผู้ใดอบรมเจริญสติปัฏฐานแล้ว ผู้นั้นย่อมรู้ว่า หนทางนี้จะทำให้ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้จริง ๆ เริ่มมีแนวทางที่จะรู้ว่านิพพานนั้นมีอรรถว่อย่างไร เพราะเหตุว่านิพพานไม่ใช่สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ขณะนี้ใครหวังนิพพานบ้าง หรือว่าควรอบรมเจริญความรู้ของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ

ทางตากำลังเห็น แทนที่จะหวังนิพพาน ควรจะทำอย่างไร ควรที่สติจะระลึกศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเห็น เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ แทนที่จะหวังนิพพาน ทางหูกำลังได้ยินเสียง ควรที่สติจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพรู้เสียง และเสียงที่ปรากฏ แทนที่จะหวังนิพพาน

ถ. ผมสงสัยว่า หลับตานี้เห็นหรือเปล่า จากคำบรรยายของท่านอาจารย์ ผมสรุปว่า ลืมตาอยู่ก็มีทั้งเห็นได้และเห็นไม่ได้ หลับตาอยู่ก็สามารถจะเห็นได้และเห็นไม่ได้ด้วย คือ การเห็นนี้ ตาไม่ใช่สิ่งที่เห็นใช่ไหม จิตทำหน้าที่เห็น ตาเป็นเพียงปัจจัยของการเห็น อย่างนี้ถูกหรือไม่

ส. สภาพธรรมต้องตรงตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ทุกท่านพิสูจน์ธรรมได้ และก็อบรมเจริญปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น เวลาที่กล่าวว่า ขณะที่หลับตาจะไม่เห็นอะไร ขณะนั้นไม่เหมือนกับเวลาที่ลืมตาและ

เห็นสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปร่างลักษณะต่าง ๆ หลับตาแล้วบางท่านรู้สึกว่ายังเห็น แต่ว่าเห็นเป็นแสงสลัว หรือว่าเป็นแสงสว่างสีต่าง ๆ แต่ว่าไม่เห็นเป็นรูปร่างลักษณะ

สภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ ถ้าท่านรู้สึกว่ายังเห็น ก็ต้องมีสิ่งที่ปรากฏแม้ในขณะที่หลับตา เพียงแต่ไม่ปรากฏเป็นรูปร่างลักษณะเหมือนในขณะที่ลืมตา ซึ่งขณะนั้นต้องมีจิต และขณะนั้นไม่ใช่ได้ยินเสียง ขณะนั้นไม่ใช่คิดนึก เพราะฉะนั้น แม้ขณะที่อยู่ในห้องที่มืด หรือห้องที่สลัว หรือว่าหลับตาแล้ว แต่ก็รู้ว่ามีกำลังที่ปรากฏทางตา ขณะนั้นก็เป็นเห็น แต่ไม่ใช่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นรูปร่างลักษณะเหมือนในขณะที่ลืมตา เพราะสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะลืมตาหรือหลับตา สิ่งที่ปรากฏทางตาก็เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งไม่ควรจะหวั่นไหวโดยที่เห็นว่าสิ่งที่ปรากฏทางตานั่น เป็นวัตถุ เป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ นั้นเป็นความรู้สึกนึกคิดถึงรูปร่างลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาด้วยความจดจำในรูปร่างลักษณะนั้น ๆ ว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุ แต่ไม่ใช่ขณะที่ปัญญาารู้ชัดจริง ๆ ว่า หามีสัตว์ มีบุคคล มีวัตถุต่าง ๆ ในสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

เพราะฉะนั้น แม้อรรถของพยานะที่ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตา ปัญญาก็จะต้องรู้ชัด จึงจะเพิกถอนการที่เคยเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาและยึดมั่นว่า มีคนจริง ๆ มีวัตถุสิ่งต่าง ๆ จริง ๆ ในสิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าตราบใดที่ยังเห็นเป็นคนอยู่ เป็นวัตถุ เป็นสิ่งต่าง ๆ หมายความว่าขณะนั้นปัญญาไม่ได้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอย่างไร ซึ่งการคิดนึกถึงรูปร่างลักษณะและจดจำว่าสิ่งที่ปรากฏทางตานั่นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งของนั้น ไม่ใช่ขณะที่กำลังเห็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

ผู้ที่อบรมเจริญปัญญา ถ้ารู้สิ่งที่ปรากฏทางตา โดยไม่เป็นคน ไม่เป็นสัตว์ ไม่เป็นวัตถุใด ๆ เลย และเวลาที่หลับตาก็มีสภาพธรรมที่เห็นสิ่งที่ปรากฏรูปร่างลักษณะว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุใด ๆ เพราะฉะนั้น การเห็นทั้งขณะที่ลืมตาและหลับตา ก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ปัญญาจะต้องอบรมเจริญจนกระทั่งไม่มีความต่างกัน ในขณะที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะที่ลิ้มตา และในขณะที่หลิบทา

นอกจากนั้น ปัญญาจะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เมื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงก็จะรู้ชัดจนถึงขั้นที่ว่า ในขณะที่ลิ้มตา และได้ยินเสียงนั้น ขณะที่ได้ยินเสียงนั้น จะไม่มีการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาแน่นอน เพราะว่าถ้าขณะใดที่สติไม่เกิดขึ้น ลิ้มตาก็มีสิ่งที่ปรากฏทางตา และก็มีใจที่รู้ชัดว่าสิ่งที่ปรากฏทางตานั่นเป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ เป็นวัตถุต่าง ๆ พร้อมกันนั้นก็มีการได้ยินเสียง ทั้ง ๆ ที่ยังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา และรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอะไร ซึ่งนั่นเป็นขณะจิตที่เกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็วมาก แต่แม้กระนั้น สำหรับผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจนสติสามารถที่จะเกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏสลับต่อกันตามความเป็นจริง ไม่ผิดพลาดเลย สติพร้อมด้วยปัญญาจะรู้ชัดว่า ในขณะที่กำลังได้ยินเสียง สติที่ปรากฏทางตาไม่มี ไม่ปรากฏ ไม่มีการเห็น หรือว่าในขณะที่กำลังเห็น สติก็ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จะไม่มีการได้ยิน หรือเสียงปรากฏในขณะที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะลิ้มตาหรือลิ้มตาอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่ลิ้มตาอย่างนี้ ขณะที่ได้ยินนั้น สีสันวัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ปรากฏ การเห็นไม่มี หรือว่าในขณะที่ลิ้มตาอย่างนี้ ขณะที่เห็นสิ่งที่ปรากฏ ในขณะที่นั้นเสียงและการได้ยินไม่มี เมื่อปัญญาชัดคมกล้ำอย่างนี้ จึงจะสามารถถอยถอนการที่เคยยึดถือสภาพธรรมที่เกิดดับสลับต่อกันว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ จะไม่เข้าใจผิด รู้ว่าปัญญาของท่านเริ่มเกิดขึ้นขึ้น ไหน ระดับไหน หรือว่ายังไม่พร้อม ยังไม่พอที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม ยังไม่พร้อม ยังไม่พอที่จะรู้ชัดว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลยจริง ๆ เพราะฉะนั้น ปัญญาจะต้องอบรมไปเรื่อย ๆ อย่างละเอียด โดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

ลักษณะของนามธรรมที่เห็นทางตา เป็นสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏ ฉันทา ลักษณะของนามธรรมที่กำลังได้ยินเสียง ก็เป็นสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางหู ฉันทา ลักษณะของ

www.dhammadhome.com

กำลังปรากฏทางตาเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง หรือที่กำลังเห็นนี้ ก็เป็นแต่เพียงสภาพรู้สิ่งทีปรากฏทางตา ไม่ใช่รู้แจ้ง หรือรู้ก่อน

เรื่องของการอบรมเจริญปัญญา ต้องเป็นเรื่องที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัยที่สังขารขันธ์จะปรุงแต่ง ซึ่งตลอดเวลาที่ทุกท่านก็ย่อมจะทราบว่า อกุศลธรรมเกิดมากกว่ากุศลธรรม เพราะฉะนั้น ก็มีปัจจัยที่เป็นสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งจิตให้เป็นอกุศลมากกว่าที่จะเป็นกุศล แต่การได้ยินได้ฟัง การพิจารณาธรรม เป็นกุศลที่จะค่อย ๆ สะสมไป ปรุงแต่งไป จนกว่าสติจะเกิดขึ้นระลึกศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งอาจจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจก็ได้ โดยที่เลือกไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ไม่มีการที่จะเจาะจง หรือตั้งอกตั้งใจว่า จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมลักษณะหนึ่งลักษณะใด

๗๙๖

ส. ในคราวก่อน ๆ เป็นเรื่องของพุทธานุสสติ อัมมานุสสติ สังฆานุสสติ ในวันนี้ขอกล่าวถึงเรื่องสีลานุสสติ คือ การระลึกถึงศีลเนื่อง ๆ บ่อย ๆ จิตจึงจะสงบ ระวังจากการเป็นอกุศลที่เป็นไปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

สีลานุสสติ เป็นอารมณ์ที่จะทำให้จิตสงบได้ถึงขั้นอุปจารสมาธิเท่านั้น ไม่ถึงอัปปนาสมาธิซึ่งเป็นฌานจิต และการระลึกถึงศีลที่จะเป็นไปได้อย่างมั่นคงสงบถึงขั้นอุปจาระนั้นสำหรับผู้ที่มีศีลบริสุทธิ์อย่างพระโสดาบันบุคคลและพระอริยเจ้าทั้งหลายเท่านั้น สำหรับผู้ที่เป็นปุถุชน ยังเป็นผู้ที่ไม่มั่นคงในศีล แม้เพียงศีล ๕ ก็ยังมีการล่วงศีล ๕ ในบางครั้ง บางขณะ เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่มีปกติล่วงศีล เวลาที่นึกขึ้นได้ ย่อมกระสับกระส่าย กระวนกระวาย เดือดร้อน จิตไม่สงบเลย ฉะนั้น ผู้ที่จะอบรมเจริญสีลานุสสติแล้วจิตสงบ จึงต้องเป็นผู้ที่มีปกติรักษาศีล มีความมั่นคงในศีล

สำหรับเรื่องของศีล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกาย วาจา และถ้าเป็นเรื่องละเอียด ก็ควรที่จะถึงใจด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าท่านสังเกตดูในวันหนึ่ง ๆ ศีลของท่านมีพอที่จะระลึกแล้วสงบไหม ถ้าท่านรักษาศีล ๕ ได้ในวันนี้ เป็นผู้ที่ไม่ได้ทำชีวิตสัตว์อื่นให้ตกล่วงไป ไม่ได้ถือเอาทรัพย์ของบุคคลอื่นมาเป็นของตน ไม่ได้ประพฤตินอกใจในกาม ไม่ได้มุสา ไม่ได้ดื่มสุราของมึนเมาต่าง ๆ แต่ว่าทางกายเวลาที่เกิดอกุศลจิต เช่น ความโกรธ มีการกระทำทางกายที่ไม่ควรจะทำบ้างไหม แม้ด้วยสีหน้า แววตา และน้ำเสียง ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานก็จะไม่เห็นโทษเลยว่า แม้แต่เพียงการแสดงทางกายด้วยอกุศลจิตก็เป็นสิ่งที่ควรละเว้น เพราะขณะนั้นเป็นกายวิญญูติ เป็นรูปที่เกิดจากอกุศลจิตที่ต้องการจะแสดงอาการให้ปรากฏ ให้เป็นที่รู้ ซึ่งขณะนั้นเป็นการเบียดเบียนบุคคลอื่นให้เดือดร้อน

หรือทางวาจาก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่มุสาวาท ไม่ใช่ปิสุนาวาจา ไม่ใช่พรุสวาท ไม่ใช่สัมผัสปလာปวาจา แต่ว่าเสียงที่กระดังมีไหม ควรหรือไม่ควรที่จะงด

เว้น ถ้าท่านกระทำกับบุคคลที่ท่านคิดว่าท่านควรจะกระทำด้วย ในขณะที่นั้นจิตอาจจะไม่เห็นโทษว่าเป็นสิ่งที่ไม่สมควร แต่ว่าบางครั้งกระทำกับบุคคลซึ่งท่านไม่ควรจะกระทำ เช่น เป็นผู้ที่สูงอายุกว่า หรือว่าเป็นผู้ที่มีพระคุณ และสติไม่เกิด ไม่ระลึกถึง ก็จะไม่รู้ว่า เป็นกายทุจริต เป็นวจีทุจริต ที่ควรจะงดเว้น

เพราะฉะนั้น ถ้าการกระทำใด ๆ ก็ตามทางกาย หรือทางวาจาที่ได้กระทำไปแล้วด้วยอกุศลจิต และเกิดระลึกขึ้น เมื่อเป็นอกุศลก็ย่อมทำให้จิตเดือดร้อน กระสับกระส่าย กระวนกระวาย ไม่สงบ เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะสงบจริง ๆ นอกจากการจะระลึกถึงศีล ก็ต้องเป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะรู้สภาพลักษณะของกาย วาจา และถึงดเว้นการกระทำด้วยกาย ด้วยวาจาที่ไม่สมควรด้วย

ถ้าท่านเป็นบุคคลที่อบรมเจริญสติอย่างละเอียดจริง ๆ เวลาที่ระลึกถึงศีล จิตย่อมผ่องใส และถ้าท่านบรรลุคุณธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล ไม่มีการที่จะต้องเดือดเนื้อร้อนใจกับการล่วงทุจริตที่เป็นอกุศล เพราะท่านเป็นผู้ที่มีศีล & ที่มั่นคง ความสงบนั้นก็สามารถถึงอุปจารสมาธิได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ทุกครั้งที่ระลึกถึงศีลแล้วจิตจะสงบถึงอุปจารสมาธิ เพราะฉะนั้น จะต้องทราบด้วย ความสงบของจิตเป็นขณะ ๆ จนกระทั่งมั่นคงขึ้น และปัญญาก็รู้ว่า ขณะนั้นจิตสงบมั่นคงขึ้น มั่นคงขึ้นอีก จนกว่าจะเป็นอุปจารสมาธิ และผู้นั้นย่อมประกอบด้วยสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์และรู้ชัดในลักษณะของความสงบของจิต แต่ต้องเริ่มจากปัญญาที่รู้จริง ๆ ว่า ขณะนี้จิตสงบไหม

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเจริญสมถภาวนา หรือวิปัสสนาภาวนา จะต้องมีสติพร้อมสัมปชัญญะที่จะรู้ลักษณะของจิต แต่ว่าเป็นปัญญาที่ต่างชั้นกัน สำหรับการอบรมเจริญสมถภาวนานั้น เป็นเพราะเห็นโทษของอกุศลจิตอย่างกลางซึ่งเกิดขึ้น แม้ว่าจะไม่ล่วงเป็นทุจริตทางกาย ทางวาจา เมื่อเห็นโทษของอกุศลจิตอย่างกลาง ก็ต้องหมายความว่า สติและสัมปชัญญะต้องมี ซึ่งสามารถที่จะรู้ว่า จิตเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เพราะถ้าเป็นจิตที่สงบต้องเป็นกุศล ถ้าเป็นอกุศลจะสงบไม่ได้ และเพราะสมถภาวนานั้นละนิวรณ์ธรรม ๕ คือ กามฉันทนิวรณ์ ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตที่กระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทาง

ใจ เพราะฉะนั้น ในขณะที่เห็น ผู้ที่จะอบรมเจริญความสงบให้จิตมั่นคงจริง ๆ ต้องมีสติและสัมปชัญญะที่จะรู้ว่า เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

ความยากอยู่ที่ว่า จิตเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วเหลือเกิน เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่ไม่อบรมเจริญสติก็ไม่สามารถรู้ได้เลยว่า เดียวนี้ที่กำลังเห็น จิตเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าไม่รู้ ก็ไม่สามารถเจริญความสงบได้ เพราะถ้าเป็นความยินดีพอใจทางตา ตามปกติ แต่ว่ายังไม่ล่วงเป็นทุจริตกรรม ผู้นั้นก็ยังไม่รู้ว่า เป็นความยินดีพอใจทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย นี่เป็นปัญญาของผู้ที่จะอบรมเจริญสมถภาวนา คือ ความสงบจากอกุศลให้มั่นคงจนกระทั่งเป็นสมาธิขั้นต่าง ๆ ซึ่งต่างกับปัญญาของวิปัสสนาที่รู้ว่า สภาพธรรมที่ปรากฏ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าจะเป็นความสงบ หรือไม่สงบก็ตาม ก็เป็นลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้น สมถภาวนา ไม่ว่าจะเป็นพุทธานุสสติ ัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ หรือไม่ว่าจะเป็นอสุภกัมมัฏฐาน หรือกสิณอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งของสมถภาวนาก็ตาม ที่สติและปัญญาจะไม่เกิดขึ้นรู้ลักษณะสภาพของจิตที่สงบและจิตที่ไม่สงบว่าเป็นสภาพที่ต่างกันนั้น ไม่มี และการที่จะไปจดจำโดยที่ไม่รู้ลักษณะของสภาพของจิต ย่อมไม่สามารถที่จะเจริญความสงบได้

ถ. นีวรณธรรมทั้ง ๕ เป็นเครื่องกันสมถภาวนา กันอย่างไร เวลาจะเจริญสมถภาวนา นีวรณที่เกิดขึ้นมากันอย่างไร

ส. เวลานี้มีไหม ข้อสำคัญที่จะต้องรู้ ทุกขณะที่เป็นของจริงที่กำลังปรากฏ ต้องมีปัญญาจริง ๆ ที่จะรู้ว่า ขณะนี้มีนิวรณไหม

นิวรณ หมายความว่าถึงอกุศลธรรม กามฉันทนิวรณ คือ โภกมุลจิต จิตที่ยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏ

กามฉันทะ คือ ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในขณะที่กำลังเห็นขณะนี้ทราบแล้วใช่ไหมว่า มีนิวรณ และทราบเหตุไหมว่า เพราะอะไรจึงมีนิวรณ

เรื่องของอาการบวมเจริญภาวนา เป็นเรื่องของปัญญาจริง ๆ ถ้าเป็นสมถภาวนาก็เป็นปัญญาที่จะต้องรู้ความสงบของจิตซึ่งต่างกับความไม่สงบ ถ้าเป็นวิปัสสนาภาวนาก็รู้ว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นอะไรก็ตาม แม้แต่ความไม่สงบก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นการเจริญสมถภาวนา ในขณะที่ทราบว่านิรอรณ ก็จะต้องรู้ด้วยว่าเพราะอะไรจึงเป็นนิรอรณ ถ้าไม่รู้อย่างนี้ก็บวมนิรอรณไม่ได้

เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น ทราบจริง ๆ ว่า มีนิรอรณ แต่นิรอรณเกิดเพราะอะไร ถ้าไม่รู้เหตุ ไม่สามารถละนิรอรณได้ ลองพิจารณาเหตุผล จะทราบได้ใหม่ว่า นิรอรณเกิดเพราะอะไร

นิรอรณเกิดขึ้นเพราะอะไร เพราะไม่ใช่อารมณ์ของสมถะหรือวิปัสสนา เพราะสติไม่ได้เกิดระลึกเป็นไปในอารมณ์ของความสงบ หรือในอารมณ์ของปัญญาที่เป็นวิปัสสนา ด้วยเหตุนี้ ไม่ใช่ใครอยากจะทำให้จิตละจากนิรอรณ ก็กระทำไม่ได้โดยไม่รู้อะไร หรือว่าใครอยากจะทำให้ปัญญาเกิด ก็กระทำไม่ได้โดยไม่รู้อะไร ซึ่งปกติในชีวิตประจำวันมีการเห็นซึ่งเป็นอนัตตา เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และก็ยังมีส่วนธรรมที่เป็นอกุศลที่เกิดเพราะการเห็น คือ ความยินดีพอใจในสิ่งที่เห็นเป็นปกติ โดยการศึกษาทราบว่า การเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาดับไป เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว ในขณะนั้นการเห็นนับไม่ถ้วนเกิดดับสลับต่อกัน สลับด้วยจิตอื่นอีกนับไม่ถ้วน แต่ด้วยความรวดเร็วของการเกิดดับทำให้ไม่เห็นว่าการเห็นเกิดขึ้นและดับไป แต่ทำให้เข้าใจผิดเห็นว่า เห็นอยู่ตลอดเวลาไม่มีการเกิดดับเลย เพราะอะไร นี่ต้องมีเหตุผลอีกเหมือนกัน

เพราะเหตุว่ามีความยินดีพอใจในสิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏ เมื่อสักครู่นี้ดับไปแล้ว มีสิ่งใหม่เกิดขึ้น มีความพอใจยินดีในสิ่งที่ปรากฏและในการเห็นเป็นพื้นฐาน เกือบจะไม่มีการรู้สึกตัวเลยว่า เมื่อเห็นแล้วก็พอใจในสิ่งที่เห็น เมื่อได้ยินก็มีความพอใจ มีความต้องการได้ยินและเสียง ความยินดีพอใจซึ่งเกิดเพราะเห็น เพราะได้ยิน ก็เกิดติดตามการเห็น การได้ยินอย่างรวดเร็ว นี่เป็นเหตุที่ทำให้ไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม และเป็นเหตุที่ทำให้ไม่รู้ว่าการเห็นนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร

ซึ่งแท้ที่จริงเกิดขึ้นเพราะขณะนั้นขาดสติสัมปชัญญะ ที่เป็นไปในอารมณ์ของสมณะหรือในอารมณ์ของสติปัญญา

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ถึงความต่างกันของผู้ที่ยังเป็นปุถุชนและผู้ที่เป็นพระอรหันต์ สำหรับพระอรหันต์ เป็นผู้ที่เคยอบรมเจริญปัญญา ซึ่งกว่าจะบรรลุถึงความเป็นพระโสดาบันบุคคล จะต้องรู้ปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อนามธรรมและรูปธรรมเกิดขึ้น และยังเห็นปัจจัย คือ ความพอใจในสิ่งที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นปัจจัยหรือสมุทัยแล้ว จึงละสมุทัย คือ ความยินดีพอใจในสิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏ จนกระทั่งสามารถที่จะดับกิเลสเป็นพระอรหันต์ เพราะฉะนั้น ความต่างกันของปุถุชนกับพระอรหันต์ คือ ปุถุชนเห็น พระอรหันต์เห็น ไม่ต่างกันเลยในเรื่องการเห็น เมื่อมีปัจจัยให้การเห็นเกิดขึ้นก็เห็นสิ่งที่เกิดปรากฏ แต่สำหรับพระอรหันต์นั้น เมื่อเห็นแล้วไม่มีความพอใจ ยินดี ติดข้องในสิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏและในการเห็น

เมื่อศึกษาวิธีของจิตจะทราบได้ว่า หลังจากจักษุวิญญาณดับไปแล้ว สัมผัสจิตนั้นจะรับอารมณ์นั้นต่อแล้ว สันตึระณะพิจารณาอารมณ์นั้นแล้วดับไป โวหารูปพพะเกิดขึ้นและดับไป อารมณ์นั้นยังไม่ดับ โภกมุลจิตเกิดต่ออีก ๗ ขณะ ๗ เท่าของการเห็นครั้งแรก ๆ โดยที่ไม่มีใครสามารถที่จะไปกั้นกระแสของอกุศลธรรมเหล่านั้นได้ ขณะที่สติสัมปชัญญะไม่เกิดขึ้นเป็นไปในกุศล

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะดับกิเลสจริง ๆ ย่อมเห็นว่า มีทางเดียวเท่านั้น คือ ปัญญาที่รู้ชัด รู้จริง รู้แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมพร้อมทั้งเหตุปัจจัย และอบรมปัญญาจนกระทั่งคมกล้า สามารถที่จะดับกิเลสได้ตามลำดับ แม้ในขณะนี้ ปัญญาก็จะต้องรู้ว่าที่จิตไม่สงบ ที่กล่าวว่าเป็นกามฉันทนิเวรณนั้น ก็เพราะสติสัมปชัญญะไม่ได้เกิดขึ้นระลึกเป็นไปในอารมณ์ของสมณะหรือในอารมณ์ของวิปัสสนา เพราะถ้าเป็นวิปัสสนาคือ การอบรมเจริญสติปัญญา ขณะใดที่สติเกิดระลึกศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นต้องสงบด้วย เพราะว่าประกอบด้วยปัญญาที่รู้ในลักษณะของ

นามธรรมและรูปธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลในขณะนั้นจึงสงบ ไม่ใช่สงบได้เพียงโดยการน้อมระลึกถึงอารมณ์ของสมถะเท่านั้น

ถ. ปัจจัยให้นิเวศน์เกิดขึ้น เพราะว่าไม่ได้อยู่ในอารมณ์ของสมถะภาวนา หรือว่าในสติปัฏฐานทั้ง ๔ ผมสงสัยว่า ขณะที่กำลังวิริยเหตุจรตกรรม หรือว่ารักษาศีล หรือว่าขณะที่ให้ทาน ขณะนั้นจิตก็เป็นกุศล แต่ไม่ได้อยู่ในอารมณ์กัมมัฏฐานทั้ง ๒ ขณะนั้นจะเป็นนิเวศน์หรือไม่

ส. จิตเกิดขึ้นทีละขณะ ขณะใดที่เป็นอกุศลจิต ขณะนั้นไม่ใช่กุศล และขณะใดที่เป็นกุศลจิต ขณะนั้นไม่ใช่อกุศล แต่ที่ไม่ทราบชัด ก็เพราะจิตเกิดดับสลับต่อกันเร็วเหลือเกิน ขณะนั้นนับไม่ถ้วนแล้วที่เกิดขึ้นดับไป เพราะฉะนั้น ถ้าสติไม่เริ่มเกิดขึ้นบ้าง ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏและศึกษา ก็ไม่มีหนทางที่จะรู้ตามความเป็นจริงว่า ขณะใดที่เป็นอกุศลขณะนั้นไม่ใช่กุศล และขณะใดที่เป็นกุศลขณะนั้นไม่ใช่อกุศล

สำหรับผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญสมถะภาวนาและวิปัสสนาภาวนา ไม่ได้หมายความว่า กุศลจิตจะไม่เกิดเลย ท่านที่สะสมกุศลมาในอดีต บางท่านเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยในการให้ทาน บางท่านเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยในการรักษาศีล บางท่านเป็นผู้ที่เกิดเมตตา กรุณา มุทิตา หรืออุเบกขาตามควรแก่เหตุปัจจัยในขณะนั้น โดยที่ไม่ใช่การอบรมเจริญความสงบให้มั่นคงขึ้นถึงขั้นภาวนาที่จะเป็นอุปปาสมาธิหรืออัปปนาสมาธิ กุศลที่เป็นไปในทานเกิดขึ้นได้ฉับใด ความสงบของจิตที่เป็นไปในอารมณ์ของสมถะย่อมเกิดขึ้นได้ฉับนั้น เป็นขณะ ๆ เป็นครั้งคราว แต่ไม่ใช่ขณะที่จิตสงบมั่นคงพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะที่เป็นสมาธิเป็นขั้น ๆ จนกระทั่งถึงฌานจิต

เพราะฉะนั้น ต้องรู้ลักษณะของความต่างกันด้วย ขณะที่จิตเกิดขึ้นเป็นกุศล เป็นไปในทาน ไม่ใช่ขณะที่สติระลึกถึงจาคะ การสละกิเลส ซึ่งสามารถเกิดขึ้นเป็นไปได้แล้วสงบ ทานกุศลเกิดขึ้นเป็นไปตามการสะสม แต่ไม่ใช่ในขณะที่เป็นจาคานุสสติ ซึ่งเป็นขณะที่ระลึกถึงจาคะ กุศลที่สามารถสละความตระหนี่ซึ่งยากที่จะเกิดขึ้นได้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ระลึกรู้ถึงกุศลนั้นและจิตสงบ ในขณะนั้นจะเห็นได้ว่า ไม่ใช่ทานานุสสติ

แต่ว่าเป็นจาคานุสสติ เพราะถ้าระลึกถึงทาน บางคนก็อาจจะยังคงเห็นว่า ทานนั้นจะมีผล และก็ปลาบปลื้มใจในผลที่จะเกิดขึ้น ขณะที่กำลังปลาบปลื้มพอใจ ในขณะนั้นย่อมไม่สงบ หรือมีความรู้สึกว่าเป็นทานของเรา ขณะนั้นก็ไม่สงบ หรือในขณะที่ระลึกถึงทานด้วยความมานะในวัตถุที่สละไปว่า เป็นวัตถุที่ประณีต เป็นของเราซึ่งเรามีของที่ประณีตและสามารถที่จะให้กับบุคคลอื่น เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นได้ ขณะนั้นก็ไม่สงบ

เพราะฉะนั้น กุศลจิตและอกุศลจิตใกล้เคียงกันมาก เพราะเกิดดับสลับกันได้อย่างรวดเร็ว ต้องเป็นสติและปัญญาเท่านั้นที่สามารถจะรู้ชัดได้จริง ๆ ว่า กุศลเป็นกุศล และอกุศลเป็นอกุศล แม้ในจาคานุสสติ การที่จะระลึกถึงทานที่ได้กระทำแล้ว ก็ไม่ใช่การระลึกถึงที่จะทำให้เกิดอกุศล แต่ต้องเป็นจาคะ การระลึกถึงความผ่องใสของจิตที่สามารถจะสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่น

เรื่องของสมถภาวนาเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ และเป็นสิ่งที่ควรอบรมเจริญในชีวิตประจำวัน เพราะถ้าปกติในชีวิตประจำวันจิตไม่สงบ ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่ใครจะสามารถทำให้เกิดความสงบที่มั่นคงถึงขั้นอุปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิด้วยความไม่รู้

ถ. เรื่องของสมถภาวนา ผมได้ยินมาว่า ก่อนที่ฌานจิตจะเกิดขึ้นจะต้องเห็นโทษของกาม ฌานจิตจึงจะเกิดได้ ผมอ่านใน **วิสุทธิมรรค** นางอุตตราที่ดีนางสามาวดีก็ดี ท่านก็ครองเรือนมีสามี ท่านไม่ได้ละกาม ทำไมท่านจึงมีฌานได้

ส. ฌานจิตเกิดทั้งวัน ทั้งคืน ทั้งเดือน ทั้งปี ติดต่อกันไปไม่ได้ ไม่มีเหตุปัจจัยที่จะทำให้ตั้งมั่นคงถึงอย่างนั้น และเมื่อมีเหตุปัจจัยที่จะให้อกุศลธรรมเกิดขึ้นขณะใด อกุศลธรรมก็เกิดขึ้นในขณะนั้น มิฉะนั้นแล้วพระผู้มีพระภาคไม่ต้องทรงตรัสรู้หนทางที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ถ้าใครสามารถที่จะสงบได้โดยที่อกุศลธรรมที่สะสมนอนเนื่องอยู่ในจิตไม่เกิดขึ้นเลย

๗๙๗

ส. ด้วยเหตุที่สภาพธรรมทุกอย่างย่อมต้องเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย เมื่ออนุสัยกิเลสเป็นอกุศลธรรมที่ยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉทมีประจำอยู่ในจิตของทุกคน นอนเนื่องอยู่ในจิต แม้ว่าจะยังไม่เกิดขึ้นปรากฏก็ตาม แต่ก็ยังเป็นปัจจัยพร้อมที่จะเกิดเมื่อไรก็ได้ ด้วยเหตุนี้ในขณะที่นอนหลับสนิท ไม่ฝัน ไม่คิดอะไร ไม่เป็นโลภมูลจิต โทสมูลจิต โมหมูลจิตในขณะนั้น แต่ทันทีที่ตื่น อนุสัยกิเลสที่ไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉทก็เป็นปัจจัยที่จะให้เกิดความยินดีในสิ่งที่เห็นและการเห็น ในเสียงที่ได้ยินและการได้ยิน ถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะอบรมเจริญสมถภาวนาได้มาก ก็ไม่หมายความว่าดับอนุสัยกิเลสขาดเป็นสมุจเฉทไม่เกิดอีกเลย

เพราะฉะนั้น เรื่องของการที่จะดับกิเลสจริง ๆ จึงมีหนทางเดียว แม้ว่าท่านผู้ใดจะได้ฌานสมาบัติ รูปฌานทั้งหมด มีปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจฌาน และอรุพฌานอีก ตั้งแต่อรุพฌานที่ ๑ อากาสานัญจายตนฌาน อรุพฌานที่ ๒ วิญญูณัญจายตนฌาน อรุพฌานที่ ๓ อากิญจัญญายตนฌาน อรุพฌานที่ ๔ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน อย่างชำนาญคล่องแคล่ว เป็นวิสัยที่สามารถที่จะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้ แต่ก็ยังมีอนุสัยกิเลสเป็นปัจจัยที่จะทำให้อกุศลธรรมเกิดขึ้นในขณะไหนเมื่อไรก็ได้ เพราะเพียงความสงบเท่านั้นไม่สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท ถ้าไม่ใช่พระอรหันต์ ไม่ใช่พระอนาคามีที่จะดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็ยังมีปัจจัยที่ความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะจะเกิดขึ้น

ถ. ที่ฌานจิตจะเกิดขึ้นทั้งวันตลอดวัน ผมก็รู้ว่าเป็นไปไม่ได้ แต่ผมหมายถึงว่า ฌานจิตจะเกิดขึ้นไม่ได้แม้แต่ขณะเดียวสำหรับผู้ที่ยังไม่ได้เห็นโทษของกาม หรือผู้ที่ยังครองเรือนมีสามีอยู่ ไม่น่าจะทำฌานได้

ส. เรื่องของการสะสม ท่านผู้ฟังไม่สามารถที่จะรู้เลยว่า แต่ละคนสะสม เหตุปัจจัยของอกุศลธรรมขึ้นใดและกุศลธรรมขึ้นใด นอกจากพระผู้มีพระภาคที่ทรงรู้แจ้งในอินทรีย์ของสัตว์ทั้งปวงตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น บางคนบางท่านอาจจะคิดไม่ถึงเลยว่า บุคคลนี้มีเหตุปัจจัยที่จะบรรลุคุณธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล แต่พระผู้มีพระภาคก็ทรงพยากรณ์เจ้าสรณานิว่าเป็นพระโสดาบันบุคคล โดยที่คนอื่นกล่าวว่า ถ้าเจ้าสรณานิจะเป็นพระโสดาบันบุคคล ก็ใครเล่าจะไม่เป็นพระโสดาบันบุคคล เพราะท่านไม่ได้มีอาการปรากฏให้เห็นปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะปัญญาเป็นสิ่งที่บุคคลอื่นไม่สามารถที่จะรู้ได้เลย และการอบรมเจริญความสงบก็เป็นปัญญาที่รู้สภาพของจิตที่สงบและจิตที่ไม่สงบว่าต่างกัน จึงจะอบรมให้สงบขึ้นจนกระทั่งถึงฉานจิตได้

และชีวิตของอุบาสิกาทั้ง ๒ ท่านผู้ฟังก็ไม่ได้ทราบโดยละเอียดว่า ท่านมีโอกาสมีเหตุมีปัจจัยที่จะให้ความสงบที่ท่านสะสมมานั้นจะสามารถบรรลุฉานจิตได้เมื่อไร เพราะสำหรับบุคคลที่ได้เคยเจริญฉานมาในอดีตชาติอย่างชำนาญคล่องแคล่วหลาย ๆ ชาติ ย่อมมีปัจจัยที่จะให้จิตสงบถึงอุปจารสมาธิแม้เพียงเห็นดิน โดยที่ไม่ต้องใช้ปฐวิกสิณเป็นเครื่องเตือนหรือปริกรรมให้ระลึกถึงดิน จิตของท่านก็สามารถที่จะถึงแม้อุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิได้ เพราะท่านเคยอบรมเจริญมาในอดีต เพราะฉะนั้น พระนางสามารถก็ดี หรือว่าอุตตราอุบาสิกาก็ดี เวลาที่ท่านเห็นสิ่งต่าง ๆ จิตของท่านจะโน้มไปและสงบอย่างมั่นคง เพราะท่านได้สะสมปัจจัยมาที่จะถึงความสงบที่มั่นคง ก็ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้

ถ. ท่านสรณานิก็น่าสงสัย ถึงแม้สมัยนี้ก็ยังสงสัย ก็ท่านขี้เมา เมาเข้า เมาเย็น ฟังพระธรรมนิดเดียว บอกว่าเป็นพระโสดาบัน อย่างนี้ใคร ๆ ก็สงสัยกันทั้งนั้น และที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้ที่ได้ฉานจิต ก่อนที่จะได้ฉานจิตต้องเห็นโทษของกามเสียก่อน แต่อุบาสิกาทั้งสองยังอยู่ครองเรือน ไม่ได้ออกบวช แสดงว่ายังไม่ได้เห็นโทษของกาม ทำไมท่านจึงมีฉานจิตเกิดได้

ส. ท่านเห็น ไซ้ใหม่ มีเห็นธรรมดา ได้ยินธรรมดา เหมือนอย่างคนทั้งหลาย หลังจากที่ได้เห็นแล้ว คนที่ไม่มีเหตุปัจจัยที่จะให้สติเกิดนุ่มไปในอารมณ์ของสมณะ ก็มีกามฉันทะ ความยินดีพอใจในสิ่งที่เห็น นิรวณธรรมเกิดขึ้นเป็นไปในขณะที่เป็นอกุศล ซึ่งในพระไตรปิฎกแสดงไว้ว่า อกุศลทั้งหมดเป็นนิรวณธรรม ช่วงขณะที่เกิดความยินดีพอใจ ในขณะที่เห็นแล้วพอใจ เป็นกามฉันทนิรวณ เพราะไม่ใช่อนุสัยกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในจิต แต่เป็นอกุศลจิตที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

สำหรับพระนางสามาวดีก็ดี อุตตราอุบาสิกาก็ดี ท่านก็เห็นอย่างคนอื่น แต่ปัญญาในขณะนั้นเกิดขึ้นเป็นไปในอารมณ์ที่สงบแทนอกุศลจิตซึ่งเป็นนิรวณธรรม โดยที่คนอื่นไม่สามารถที่จะรู้ได้จริง ๆ ในช่วงขณะที่เห็นนี้ใครจะรู้ว่า ปัญญาของใครทางตลอดถึงความเป็นพระอรหันต์ หรือว่าประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญความรู้ลักษณะของสภาพธรรม จะเข้าใจในลักษณะความเป็นอนัตตาของสติที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยที่ได้อบรมมาอย่างชัดเจนว่าเป็นปกติ

เพราะฉะนั้น ความสำคัญและความยากของวิปัสสนาญาณ หรือว่าการอบรมเจริญวิปัสสนานั้น ก็คือ ปัญญาที่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติอย่างนี้จริง ๆ แม้ว่าสภาพธรรมจะเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วเพียงใดก็ตาม แต่สติก็เกิดและรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง ๆ ซึ่งเกิดดับสืบต่อกัน นั่นเป็นปัญญาซึ่งคนอื่นไม่สามารถที่จะรู้ได้เลย สำหรับสมณภวานาก็เช่นเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงว่า เป็นปัญญาขั้นที่รู้และเป็นไปในความสงบ ไม่ใช่การรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

สำหรับเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ ผู้ใดสามารถที่จะกระทำ แสดง ย่อมปรากฏเปิดเผยในปัญญาขั้นนั้นของบุคคลนั้นที่กระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ที่ถูกต้อง ที่เป็นจริง แต่ปัญญาล้วน ๆ ที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่เป็นการกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ บุคคลอื่นไม่สามารถที่จะรู้ได้เลย

ด้วยเหตุนี้ใน **มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ อนุปทสูตร** พระผู้มีพระภาคได้ทรงประกาศคุณธรรม คือ ปัญญาของท่านพระสารีบุตร เพราะว่าท่านพระสารีบุตรบรรลुकุณธรรมเป็นพระอรหันต์ แต่ว่าไม่มีผู้ใดซึ่งเป็นสาวกอื่นที่จะรู้ในปัญญาของท่านพระสารีบุตรได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะรู้ถึงปัญญาของท่านพระสารีบุตรได้ จึงมีแต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น

ท่านพระมหาโมคคัลลานะเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ทรงคุณเลิศในทางกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ เมื่อบุคคลอื่นเห็นอิทธิปาฏิหาริย์ของท่านพระมหาโมคคัลลานะ ก็ยอมอัศจรรย์ในคุณธรรมของท่าน แต่สำหรับท่านพระสารีบุตร ท่านไม่ได้สะสมมาที่จะเป็นผู้เลิศในการกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ เพราะฉะนั้น ย่อมไม่มีบุคคลใดที่สามารถจะรู้ถึงปัญญาของท่านพระสารีบุตรได้เลย

ท่านผู้ฟังคิดว่า ท่านพระสารีบุตรได้มานด้วยหรือเปล่า ถ้าไม่ศึกษาจะไม่ทราบเลยว่า ท่านได้มาน พร้อมด้วยปัญญาที่สามารถรู้สภาพธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิตเมื่อจิตนั้นไปสู่การเกิดขึ้นของวิตกเจตสิก ท่านก็รู้ชัดในการเกิดขึ้นของวิตกเจตสิกเมื่อปัญญาของท่านนั้นไปที่จะรู้ความตั้งอยู่ของวิตกเจตสิก ท่านก็รู้ชัดในการตั้งอยู่ของวิตกเจตสิกนั้น เมื่อปัญญาของท่านนั้นไปที่จะรู้ชัดในการดับไปของวิตกเจตสิกปัญญาของท่านก็รู้ชัดในการดับไปของวิตกเจตสิกนั้น

ไม่ว่าสภาพธรรมใดที่จะรู้ได้แทงตลอดได้ด้วยปัญญา ท่านพระสารีบุตรก็มีปัญญาที่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ซึ่งในบรรดาสาวกทั้งหลาย ไม่มีใครเป็นเลิศกว่าท่านในด้านปัญญา แม้ว่าท่านจะประกอบด้วยฌานสมาบัติ แต่ก็ไม่ใช่ในทางกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ เพราะท่านไม่ได้สะสมคุณธรรมที่จะเป็นผู้เลิศในทางกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ และแม้อย่างนั้น ขณะที่จิตท่านสงบถึงอย่างนั้น รู้ความเกิดดับของสภาพธรรมอย่างละเอียดถึงอย่างนั้น ในขณะที่ท่านถวายงานพัดพระผู้มีพระภาคที่ถ้าสุกรขาตา ในขณะที่ท่านจะบรรลुकุณธรรมเป็นพระอรหันต์ คนอื่นที่เห็นท่านในขณะนั้นจะทราบไหมว่า ขณะนั้นปัญญาของท่านประกอบด้วยความสงบที่มั่นคงเป็น

ฉานจิตขั้นต่าง ๆ และประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมบวรลक्षणธรรมเป็นพระอรหันต์ ก็ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้เลย เป็นปกติธรรมดา

เพราะฉะนั้น ยังจะสงสัยไหมว่า ในขณะที่นั้นจะสงบได้อย่างไร จะมั่นคงถึงฉานจิตได้อย่างไร จะประกอบด้วยปัญญาที่ประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมได้อย่างไร แต่ก็คือวิปัสสนาญาณ ปัญญาที่รู้จริง คือ รู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติ ไม่ว่าจะ เป็นสภาพธรรมอะไร เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไปอย่างรวดเร็ว ปัญญาที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉตต้องสามารถรู้ได้ จึงละความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้

แม้ในสมัยนี้ ก็ไม่มีใครหวังที่จะมีปัญญารู้ชัดในสภาพธรรมได้อย่างมากมาย ลึกซึ้งกว้างขวางเท่าท่านพระสารีบุตร แต่ว่าทางตา ถ้ายังไม่รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น เห็นทีไรก็ยังเป็นสัตว์ เป็นบุคคล และจะให้บอกว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็ยอมเป็นแต่เพียงความคิด ความเข้าใจ หรือคำพูดแต่ปาก เพราะปัญญายังไม่ได้ประจักษ์สภาพของรูปธรรมที่เป็นรูปารมณ คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา โดยลักษณะที่เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ รู้จริง ๆ ว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีวัตถุสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้นในสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งจะต้องอบรมเจริญจริง ๆ จนกว่าจะเริ่มรู้ และรู้ขึ้น จนกว่าจะประจักษ์แจ้งจริง ๆ

ถ. การเจริญสมณะ ความสงบ เป็นการระงับโลกะ โทสะ ผมพอจะเข้าใจ แต่ไม่เข้าใจว่า ระงับโมหะได้อย่างไร เพราะในขณะที่นั้นไม่ได้ระลึกถึงนามและรูป

ส. ต้องทราบถึงขั้นของกิเลสด้วยว่า มีกิเลสชั้นหยาบ ชั้นกลาง ชั้นละเอียด สำหรับกิเลสชั้นละเอียดเป็นอนุสัยกิเลส โมหะที่เป็นอนุสัยกิเลส คือ อวิชชาอนุสัย ขณะใดที่เป็นกุศลจิต โมหะเจตสิกไม่ได้เกิดขึ้น โลกเจตสิกไม่ได้เกิดขึ้น โทสะเจตสิกไม่ได้เกิดขึ้น และอกุศลเจตสิกอื่นไม่ได้เกิดขึ้น ในขณะที่นั้นจึงเป็นกุศลจิต แม้ว่าจะยังมีอวิชชาอนุสัยอยู่ แต่โมหะเจตสิกไม่ได้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เป็นกุศล ขณะนั้นไม่ใช่อกุศล จะมีโมหะเกิดขึ้นกระทำการกิจการงานในขณะที่เป็นกุศล ไม่ได้ แต่ว่ายังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉต

สำหรับอานิสงส์ของการระลึกถึงศีล แม้ว่าจะไม่ใช่พระอริยบุคคล ผู้ที่เห็นคุณของการรักษาศีลเห็นว่า สำหรับบุคคลที่มีปกติรักษาศีล จิตย่อมสงบ และเมื่อเป็นผู้ที่มีศีล ระลึกถึงศีลของตน ย่อมทำให้จิตผ่องใส สงบจากอกุศลธรรมในขณะนั้นได้ ผู้ที่มีศีลและระลึกถึงศีลของตนบ่อย ๆ แทนที่จะให้จิตตกไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะด้วยความยินดีพอใจ หรือว่าด้วยอกุศลธรรมอื่น ๆ ย่อมเป็นผู้ที่มีความเคร่งขรึมคงต่อสิกขา คือ การที่จะประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบท ได้แก่ การรักษาศีล หรือรักษาศีล และเป็นผู้ไม่ประมาทในปฏิสังขาร เพราะเป็นการกระทำที่ควรทางกาย ทางวาจา เป็นการกระทำที่เอื้อเฟื้อต่อบุคคลอื่น และจะเป็นผู้ที่พ้นภัยในการติเตียนตนเอง เพราะไม่ได้กระทำความทุจริต วจีทุจริต และถ้าละเอียดยิ่งกว่านั้น ก็ย่อมเป็นผู้ที่เห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย คือ แม้แต่อกุศลจิตที่เกิดขึ้นทางใจที่ยังไม่ได้ล่วงเป็นการกระทำ เพราะว่าบางคนอาจจะไม่พูดออกไปทางวาจา แต่คิดที่จะพูดอยู่ในใจได้ ใช่ไหม ถ้าสติเกิดก็รู้ว่า แม้ขณะนั้นก็เป็นสิ่งที่ควรเว้น เป็นอกุศลธรรมที่มีกำลังแรง ที่ทำให้เกิดแม้แต่ความคิดที่จะพูดในสิ่งที่ไม่ควรพูด หรือว่าไม่ควรกระทำ

ถ. การเจริญวิปัสสนา มีทั้งกายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา ฌมานุปัสสนา ในหมวดของกายานุปัสสนา ยังแบ่งย่อยออกเป็นอานาปา และกิริยาบาท สัมปชัญญะ ปฏิกุศล ธาตุ สมมติว่า เราจะระลึกในธาตุ ต้องระลึกถึงนามรูป ด้วยหรือไม่

ส. ทุกอย่าง จะไม่พ้นจากลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ รูปธรรมก็เป็นรูปธรรม นามธรรมก็เป็นนามธรรม รูปธาตุปรากฏไม่ได้ถ้าไม่มีนามธาตุที่กำลังรู้รูปธาตุนั้น ใช่ไหม แต่ปัญญาจะต้องรู้ว่า รูปธาตุที่ปรากฏ เป็นรูปธาตุไม่ใช่ นามธาตุ และปัญญาจะต้องรู้ว่า นามธาตุที่รู้รูปธาตุนั้น ไม่ใช่รูปธาตุ

เพราะฉะนั้น โดยพยัญชนะ สติปัฏฐานทรงจำแนกไว้มาก โดยย่อ คือ เห็นธรรมในธรรม ไม่ใช่มีสัตว์ บุคคล ตัวตนในธรรม โดยแยก คือ แยกธรรมนั้นเป็น กาย คือ หมวดที่เนื่องกับกาย ที่เคยยึดถือว่าเป็นกาย แยกธรรมนั้นเป็นเวทนา เวลาที่เป็นการระลึกเป็นไปในความรู้สึกต่าง ๆ แยกธรรมนั้นเป็นจิต ในหมวดของ

จิตตานุปัสสนา เวลาที่ระลึกลักษณะสภาพของจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ ส่วนที่เหลือทั้งหมด ไม่ต้องแยก เพราะว่าเป็นธรรมทั้งนั้น

ไม่ต้องแยกว่าเป็นหมวดไหน ได้ไหม เวลาที่กำลังกระทบสัมผัสสิ่งที่อ่อนที่แข็งที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นไม่ใช่เห็น ขณะที่กำลังรู้แจ้ง ขณะนั้นจริง ๆ ไม่มีอะไรปรากฏทางตาในแข็ง ไม่มีเสียงปรากฏทางหูในแข็งที่กำลังปรากฏ ในขณะที่สติกำลังระลึกถึงลักษณะของธาตุที่แข็ง เพราะมีลักษณะแข็งปรากฏ เมื่อเป็นจริง ก็เป็นธาตุชนิดหนึ่งเท่านั้นไม่ต้องแยกว่าเป็นหมวดไหน เพราะว่าสภาพธรรมกำลังปรากฏ ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนกำลังปรากฏ แต่ปัญญาที่ยังไม่ได้พิจารณาจนรู้ชัดจึงไม่เห็นว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องใส่ชื่อว่า เป็นกายานุปัสสนา หรือว่าเป็นธัมมานุปัสสนา เพราะในขณะนั้น ช่วงขณะที่แข็งกำลังปรากฏกับสภาพที่กำลังรู้แจ้งในขณะนั้น สติเกิดขึ้นพิจารณาธาตุที่แข็ง เห็นว่าเป็นธรรมชนิดหนึ่ง คือ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย และในขณะนั้นก็พิจารณารู้สภาพที่กำลังรู้แจ้งว่าเป็นแต่เพียงสภาพรู้ ไม่ใช่เราที่เคยรู้แจ้ง เพราะในขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพที่กำลังรู้แจ้ง ไม่ใช่รู้เสียง หรือรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. ล่วงอกุศลกรรมไปโดยไม่มีเจตนา จะถือว่าผิดศีลข้อไหน

ส. หมายความว่าอย่างไรที่ไม่มีเจตนา ถ้าไม่มีเจตนา จะทำได้หรือที่ว่ามีเจตนา เผลอไปหรืออย่างไร เดินไปเหยียบมดตายใช่ไหม ไม่ใช่อกุศลเจตนา ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ ไม่ใช่อกุศลจิตที่เป็นไปในปาณาติบาต เพราะไม่มีเจตนาที่จะทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป

ที่จะว่าเป็นกรรม ถือเอาเจตนา เจตนาที่เกิดกับจิต เพราะฉะนั้น ถ้าพูดโดยรวม ก็พูดถึงจิตและเจตสิกทั้งหมดที่เป็นอกุศลกรรม แต่เวลาที่พูดโดยบังเอิญก็หมายถึงเจตนาที่เกิดกับจิตนั้น ซึ่งต้องเข้าใจด้วยว่า ถ้าไม่มีเจตนาจริง ๆ ขณะนั้นไม่ใช่อกุศลจิตที่เป็นไปในปาณาติบาต เพราะว่าไม่มีเจตนาที่จะฆ่า แต่ต้องแน่ใจว่า

ไม่มีจริง ๆ ถ้าเผื่อไป แต่ก็รู้ว่าทำให้สัตว์ตาย เช่น สัตว์เล็กสัตว์น้อย ยุ้งมดพวกนี้ ก็ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาโดยละเอียดว่า มีเจตนาบ้างไหม ตอนไหน

แต่ถึงอย่างไรสัตว์ก็ต้องตายใช่ไหม ตามกรรมของสัตว์ ตามกรรมของตน ไม่มีคนฆ่า อะไรจะตกมาทับตายก็ได้ในเมื่อถึงคราวที่จะตาย เพราะฉะนั้น การตายของสัตว์นั้นไม่เกี่ยวกับบุคคลซึ่งไม่มีเจตนา

กรรม ต้องเป็นเจตนาของบุคคลนั้น ถ้าไม่มีเจตนาจริง ๆ ขณะนั้นไม่ใช่อกุศลจิตที่เป็นไปในปาณาติบาต

๗๙๘

ส. เรื่องของกาย วาจา เป็นเรื่องที่ควรระมัดระวังอย่างมาก แต่ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานก็ยากที่จะเห็นว่า ขณะใดควรดเว้น แม้แต่เพียงคิด หรือนึก ยังไม่ล่วงออกไปทางกาย ทางวาจา

อย่างบางท่านที่ท่านสะสมมาที่จะมีวิจิตทางวาจา อาจจะเป็นผรุสวาจา เวลาที่ขาดเมตตา สติเกิดขึ้นรู้ว่าขณะนั้นไม่มีเมตตาเลย และก็รู้ว่า เดี่ยวจะมีทุจริตกรรมทางวาจาเกิดต่อแน่ ๆ แต่ก็ยับยั้งไม่ได้ ไซ้ไหม

และไม่ว่าจะเป็นอย่างอกุศลจิตหรืออกุศลกรรมใด ๆ ก็ตาม เมื่อมีปัจจัยย่อมเกิดขึ้น ผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ จะให้หมดอกุศลกรรมที่จะทำให้เกิดในอบายภูมิ ย่อมเป็นไปได้เลย เพราะมีปัจจัยซึ่งจะให้เกิดเจตนาที่เป็นอกุศลที่จะทำทุจริตกรรม ไม่ขณะหนึ่งก็ขณะใด ไม่ใช่เรื่องใหญ่ ก็เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ

ผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่สามารถที่จะวิริตอกุศลกรรมได้อย่างที่ต้องการ เมื่อมีปัจจัยที่จะให้กระทำทุจริตกรรมเกิดขึ้นขณะใด ก็กระทำทุจริตกรรมไปในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่ยังล่องลอยอยู่มาก และเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานน้อย ย่อมจะหวั่นไหวแน่นอนเวลาที่ระลึกถึงทุจริตกรรมของตน ที่จะให้เห็นว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งที่กำลังคิดถึงสิ่งที่เคยทำมาแล้ว เป็นแต่เพียงสัญญา ความจำเท่านั้น ปัญญาไม่มีกำลังพอที่จะรู้ชัดในขณะนั้นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น ย่อมหวั่นไหว เดือดร้อนใจในอกุศลที่ได้กระทำแล้ว แต่ถ้าผู้นั้นอบรมเจริญสติปัฏฐานยิ่งขึ้น จะมีปัญญาที่สามารถรู้ทันที่ว่า แม้ขณะที่คิดอย่างนั้น ก็เป็นสภาพนามธรรมที่เกิดเพราะความจำที่คิดขึ้น ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนจริง ๆ

ความหมายของไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนจริง ๆ ในนามธรรม และรูปธรรมแต่ลักษณะที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยนั้น ปัญญาต้องรู้จริง ๆ ในขณะนั้น

ถ้าในขณะนี้ยังไม่ใช้ปัญญาขั้นนั้น ก็เป็นขั้นเข้าใจเท่านั้นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนในขณะที่คิด เพราะว่าการคิดเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย คือ สัญญา ความจำ และวิตกซึ่งตรึงถึงอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดแล้วแต่การสะสมมา

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะอบรมเจริญปัญญาให้มั่นคง จนกระทั่งไม่ว่าจะคิดด้วยความเดือดร้อนใจประการใด หรือว่าด้วยกุศลขั้นใดก็ตาม ในขณะนั้นต้องสามารถที่จะละการยึดถือสภาพธรรมในขณะนั้น รู้ว่าไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ ต้องรู้จริง ๆ ในขณะที่ยังปัญญาเกิด และการละคลายการยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏ รู้ว่าไม่ใช่ตัวตนนี้ จะทำให้ปัญญารู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมนั้นขึ้นอีก และก็ละคลายอีก และก็รู้ชัดขึ้นอีก และก็ละคลายอีก

การรู้เป็นเหตุให้เกิดละ และเมื่อละแล้วก็ย่อมจะรู้ชัดขึ้น และก็ละคลายได้มากขึ้น และก็รู้ชัดมากขึ้น จนกว่าจะประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมที่ปรากฏอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสามารถที่จะรู้ได้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลจริง ๆ

ถ. เจตนา การให้ทาน เจตนามี ๓ กาล คือ ปุพพเจตนา มุญจนเจตนา และอปราปรเจตนา เพราะฉะนั้น เจตนามี ๓ กาล การเหยียบมดตายนี้ ปุพพเจตนา ไม่มี มุญจนเจตนาไม่มี แต่อปราปรเจตนาจะต้องมี เพราะรู้ว่ามดนี้เราเหยียบตาย

ส. ตายแล้ว มีเจตนาที่หลังหรือ

ถ. เจตนาเกิดกับจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น ขณะที่รู้ว่ามีมดตาย ขณะนั้นก็ยังมีเจตนาเจตสิกประกอบด้วย

ส. เจตนาอะไร มดตายแล้ว จะมีเจตนาอะไร

ถ. ก็รู้ว่ามีมดตายแล้ว

ส. ก็รู้ แต่เจตนาอะไรกับตายแล้ว จะฆ่าให้ตายอีกที่หรืออย่างไร ตายที่เดียวไม่พอ ตายแล้วต้องตายอีกหรือ ตายแล้วก็แล้วไป ก็ตายแล้ว

ถ. เรื่องการจดจำ คือ สภาพธรรมเกิดขึ้น ๒ อย่าง ไล่เลี่ยกันอย่างรวดเร็ว อย่างเช่น ขณะนี้ผมได้ยินเสียงอาจารย์พูด ขณะเดียวกันต่อจากนั้นโดยรวดเร็ว ได้เห็นรูปด้วย แต่ถ้าเราจะระลึกนามธรรมและรูปธรรมที่เกี่ยวกับเสียงอย่าง

เดียว โดยไม่ระลึกรูปนามธรรมและรูปธรรมที่เกี่ยวกับการเห็น จะถือว่าเป็นการจดจำหรือเปล่า

ส. มีความเข้าใจถูกใช้ใหม่ว่า การรู้ลักษณะของสภาพธรรม สามารถที่จะอบรมเจริญปัญญา รู้สภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดทางไหนก็ได้โดยไม่ใช้เลือก รู้แบบนี้หรือเปล่า

นี่เป็นขั้นรู้ และเวลาที่สติเกิดจริง ๆ ที่ถูกต้อง ก็ควรที่จะศึกษาเฉพาะลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ แต่อย่างที่ถูกท่านทราบ คือ สภาพธรรมที่เกิดขึ้นดับไปอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ในช่วงขณะที่ไม่ได้ศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นจริง ๆ ก็ย่อมมีความคิดแทรกคั่นได้ว่า ขณะนั้นจงใจหรือเปล่า ใช่ไหม

เจตนาที่พูดกันบ่อย เหมือนชื่อ แต่ว่าความจริงเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏให้สติระลึกได้ ในขณะที่รู้ว่านี่เป็นลักษณะของสภาพธรรมที่จงใจ ไม่ใช่เรานี้คือการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ว่า แม้ลักษณะนั้นก็แค่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งเท่านั้นเอง นี่คือการไม่เลือก ต้องไม่เลือกจริง ๆ อาจเกิดคิดสงสัยขึ้นมาว่า จงใจหรือเปล่า ก็แล้วแต่ว่าขณะนั้นสติจะระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพคิดและกัณหดับไป และก็มีลักษณะของสภาพธรรมอื่นปรากฏให้สติระลึกศึกษาได้

จะมีความสงสัย จะมีความไม่แน่ใจ จะมีความคิด จะมีการตรึงถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามเหตุตามปัจจัยที่ยังข้องใจ ยังสงสัย ยังไม่หมดความลังเล จนกว่าสติจะระลึกศึกษาเฉพาะลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเป็นหนทางเดียวที่จะละความสงสัยและการจดจำ เพราะรู้ว่าถ้าลักษณะนั้นปรากฏมีจริง ๆ ก็แค่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งแล้วก็ดับไป ไม่ต้องเดือดร้อน

แต่ที่เดือดร้อน เพราะว่าปัญญา还不知道ทั่วในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเลือกไม่ได้จริง ๆ ถ้ายังยึดถือสภาพธรรมอะไรว่าเป็นตัวตน ก็จะต้องศึกษาสภาพธรรมนั้น รู้สภาพธรรมนั้นแหละ จนกว่าจะหมดความสงสัยในสภาพที่ปรากฏ ว่าเป็นแค่เพียงนามธรรมเท่านั้น หรือว่าเป็นแค่เพียงรูปธรรมเท่านั้น

ขณะนี้กำลังกระทบสัมผัส อาจจะเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว หรือจะเป็นทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยินก็ได้ ศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นจริง ๆ ว่าเป็นลักษณะของรูปธรรมหรือนามธรรมซึ่งปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ต้องสามารถที่จะแยกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมออกจากกันได้ จึงจะหมดความเป็นตัวตน

ผู้ฟัง เมื่อครั้งเจริญสติใหม่ ๆ ขณะใดที่สติไม่เกิด รู้สึกว่ามีความต้องการอยากจะให้สติเกิด สมมติว่าถือดินสออยู่อย่างนี้ ก็เอามือบีบเข้าไปที่ดินสอให้รู้สึกแข็ง แต่ความจริงขณะนั้นสติระลึก เข้าใจว่าเป็นสภาพของเจตนา

ส. เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ก่อนที่ปัญญาจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ จะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่เคยปรากฏ หรือว่าไม่เคยสนใจ แต่ว่าสภาพธรรมนั้นก็ปรากฏ อย่างปกตินี้ลักษณะของเจตนาจะปรากฏใหม่ โดยมากจะเป็นการคิด เดียวจะกลับบ้าน ก่อนกลับบ้านจะทำอะไรบ้าง นี่เป็นความคิด ไข่ใหม่ ซึ่งทุกท่านก็บอกว่าเป็นความตั้งใจ และตามที่ได้ศึกษามาก็ทราบว่า ลักษณะของเจตนาเป็นสภาพที่จงใจหรือตั้งใจ

โดยมากท่านผู้ฟังจะคิดว่า ขณะที่คิดนั้นเป็นความตั้งใจ แต่ว่าสภาพธรรมที่ปรากฏจริง ๆ ลักษณะอาการที่ตั้งใจก็ปรากฏได้ ลักษณะที่เป็นความเพียรก็ปรากฏได้ ลักษณะที่เป็นฉันทะก็ปรากฏได้ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ปกติเคยยึดถือขั้น ๕ คือ รูปขั้น เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น วิญญาณขั้น ว่าเป็นตัวตน นั้นในขณะที่รู้สึก ว่ายึดขั้น ๕

แต่เวลาที่สภาพธรรมจริง ๆ ปรากฏ ก็จะได้เห็นว่า สังขารขั้นที่เคยยึดถือว่าเป็นเรานั้นมีอะไรบ้าง ฉันทะ ความพอใจ โลกะ ความติดข้อง โทสะ ความโกรธ หรือว่าวิริยะ ความเพียร ซึ่งโดยการศึกษาทราบว่า เมื่อเจตสิกที่ไม่ใช่เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิกแล้วก็เป็นสังขารขั้น เพราะฉะนั้น วิริยะก็ดี เจตนาที่ดี โลกะก็ดี โทสะก็ดี เป็นสังขารขั้น และก็เคยยึดถือสังขารขั้นนั้นว่าเป็นเราโดยชื่อ แต่เวลาที่สภาพธรรมนั้นปรากฏ ก็จะได้เห็นว่า สังขารขั้นเป็นสังขารขั้น คือ เป็นสภาพธรรม

ที่ไม่ใช่เรา เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น แล้วแต่ว่าจะอะไรจะปรากฏ สติระลึกศึกษา รู้ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นตามความเป็นจริง มิฉะนั้นแล้วท่านก็จะละเพียงการยึดถือในรูปขันธ์บางรูป และวิญญาณขันธ์บางประเภท แต่การที่จะละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ไม่ใช่ละเฉพาะการยึดถือในรูปขันธ์และวิญญาณขันธ์

ถ้าทราบโดยยังมิรู้ชัดในลักษณะของเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ ด้วย จะไม่หมดการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

ถ. สังขารขันธ์ คือ การปรุงแต่งที่เป็นปญฺญาภิสังขาร อปฺปญฺญาภิสังขาร อเนญฺชาภิสังขารใช้หรือไม่

สุ. นั้นโดยนัยของปฏิจสุมุปาบท สังขารมีหลายความหมาย เช่น สังขารธรรม หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป ได้แก่ จิต เจตสิก และรูป เป็นสังขารธรรม

สำหรับสังขารขันธ์ แยกปรหมัตถธรรม ๔ เป็นขันธ์ ๕ คือ รูปทั้งหมดเป็นรูปขันธ์ เวทนาเจตสิก ๑ ประเภท หรือ ๑ ดวง เป็นเวทนาขันธ์ สัญญาเจตสิก ๑ ประเภท หรือ ๑ ดวง เป็นสัญญาขันธ์ เจตสิกทั้งหมดมี ๕๒ ดวง เป็นเวทนาขันธ์ ๑ เป็นสัญญาขันธ์ ๑ ที่เหลืออีก ๕๐ เป็นสังขารขันธ์ จิตทั้งหมดเป็นวิญญาณขันธ์

ในปฏิจสุมุปาบทแสดงถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดสังสารวัฏฏ์ ที่ว่าสังขารเป็นปัจจัย แก่วิญญาณคือปฏิสนธิจิตนั้น ถือเอาเฉพาะเจตนาเจตสิก ๑ ในสังขารขันธ์ ๕๐ เพราะว่าเจตนาเป็นตัวยกรรมที่ปรุงแต่งเป็นปญฺญาภิสังขาร เป็นกุศล อปฺปญฺญาภิสังขาร เป็นอกุศล และอเนญฺชาภิสังขาร คือ อรูปฌานกุศล

เพราะฉะนั้น โดยนัยของปฏิจสุมุปาบท ไม่ได้หมายถึงสังขารขันธ์ทั้ง ๕๐ ประเภท แต่หมายถึงเจตนาเจตสิกดวงเดียวที่เป็นสังขารในปฏิจสุมุปาบท

ขณะที่เวทนา ความรู้สึกปรากฏ ขณะนั้นไม่ใช่ผัสสะ ไม่ใช่เจตนา ไม่ใช่ฉันทะ ไม่ใช่โลภะ ไม่ใช่โทสะ เป็นลักษณะสภาพของความรู้สึกเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่สังขารขันธ์

เวลาที่จำได้ กำลังจำ กำลังรู้ในสิ่งที่ปรากฏ ในขณะที่นั้นก็ไม่ใช่สังขารชั้น แต่จะเจตสิกอื่นปรุงแต่งให้เป็นกุศล หรืออกุศล

ศรัทธาก็ดี สติก็ดี ปัญญาก็ดี ในขณะที่กำลังฟังแล้วเข้าใจ ในขณะที่เป็นกุศล นี้จิตผ่องใสปราศจากอกุศล เป็นเพราะกิจและลักษณะของศรัทธาเจตสิก ในขณะที่นั้น จะต้องมียุติคือการระลึกไว้ในอารมณ์ ในเรื่องที่กำลังได้ยินได้ฟัง และในขณะที่กำลัง เข้าใจ สภาพที่เข้าใจนั้นคือปัญญา แต่เมื่อมีกำลังอ่อน ยังไม่ใช่ปัญญาที่สามารถจะ ดับกิเลสได้ ก็จะต้องปรุงไป ฟังไป พิจารณาไป ระลึกไป ศึกษาไป ปรุงไปเรื่อย ๆ จนกว่าลักษณะของสภาพธรรมที่สามารถจะรู้แจ้งในนามธรรมและรูปธรรมเกิดขึ้นใน ขณะนั้น ด้วยการปรุงแต่งของสภาพธรรมที่เป็นสังขารชั้นนั้นเอง แต่ไม่ใช่ด้วยการปรุง แต่งของเวทนาชั้น สัญญาชั้น รูปชั้น และวิญญูณชั้น

ถ. สมมติว่า ฟุ้งนี้จะมีการเลี้ยวพระ และเราเป็นเจ้าของสถานที่ เจ้าของ งานก็คิดไป ตรองไปว่า จะทำอย่างนั้น จะทำอย่างนี้สำหรับฟุ้งนี้ ก็คือการปรุงแต่ง และขณะนั้นสติระลึกสภาพของการนึกคิดนั้นขึ้นมาทันที อย่างนี้จะเรียกว่า มีสติรู้ สังขารชั้นไหม

สุ. สังขารชั้น ไม่ใช่ชื่อ เป็นสภาพของเจตสิกซึ่งปรุงแต่งทุก ๆ ขณะ ขณะที่กำลังคิดในขณะนี้ สังขารชั้นปรุงแต่งให้คิดอย่างนี้ เวลาที่เป็นกุศลจิต สังขารชั้นทั้งหลายที่สะสมมาฝ่ายกุศลก็ปรุงแต่งให้กุศลจิตเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงใช้คำ ว่า สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นสังขารธรรม เพราะถ้าปราศจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ก็เกิดขึ้นไม่ได้ ไม่ว่าใครจะคิดอะไร ขณะไหน สภาพธรรมที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นเพราะ การปรุงแต่ง เกิดขึ้นและกดับไป

เรื่องของจาคานุสสติ เป็นเรื่องของการอบรมให้สงบ ปราศจากอกุศล ซึ่งเป็นไปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ปกติทุกท่านย่อมทราบ ว่า ขณะใดที่สติไม่เกิด ขณะนั้นย่อมต้องเป็นอกุศล ซึ่งเกิดขึ้นรวดเร็วเหลือเกิน ในขณะที่ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้มีการพิจารณาธรรมหรือ

ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ หรือไม่ได้ระลึกเป็นไปในอารมณ์ที่ให้สงบได้ อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ขณะนั้นก็ใช่ออกุศล

เรื่องของการภาวนา คือ การอบรมจิตใจ ซึ่งต้องเป็นปกติในชีวิตประจำวันที่จะให้จิตสงบโดยนัยของสมถภาวนา หรือว่าเป็นการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงซึ่งเป็นวิปัสสนา เช่น ในขณะนี้มี การฟังธรรม ขณะที่มีความเข้าใจเกิดขึ้น ท่านจะทราบหรือไม่ทราบ แต่ก็ยังเป็นลักษณะของกุศลธรรมซึ่งประกอบด้วยสติในตอนที่เข้าใจและพิจารณาธรรม เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น ถ้าไม่ใช่สติที่ระลึกเป็นไปในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขณะนั้นเป็นกุศลจิต ไม่ใช่ทาน และไม่ใช่ศีล แต่เป็นลักษณะความสงบของจิต

แต่การที่จะอบรมความสงบของจิตในวันหนึ่ง ๆ ก็ไม่ใช่จะมีการฟังธรรมอยู่เรื่อย ๆ หรือว่ามีการเข้าใจธรรมจากการได้ฟัง หรือการพิจารณาธรรมที่เคยได้ฟัง เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ก็แล้วแต่เหตุปัจจัยว่า การเข้าใจถูกต้องในอารมณ์ของสมถภาวนา จะเป็นปัจจัยให้สติระลึกเป็นไปในอารมณ์ใดที่จะทำให้สงบ

ท่านผู้ฟังทุกท่านต้องเคยให้ทานมาแล้ว เมื่อให้ไปแล้ว เคยระลึกถึงทาน การให้และจิตใจสงบบ้างไหม นี่คือชีวิตปกติประจำวันตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ใดยังไม่เคยระลึกถึงทานที่เคยให้แล้ว วันหนึ่งอาจจะระลึกได้ว่า ถ้าระลึกถึงทานที่ได้กระทำอย่างถูกต้องแล้ว จิตจึงจะสงบ แต่ถ้าระลึกแล้วก็เกิดความพอใจ ความหวังในผลที่จะเกิดขึ้นจากการให้ ซึ่งอาจจะเป็นในปัจจุบันชาตินี้หรือในชาติต่อไป และก็เกิดความติดข้องผูกพันในผลของทานที่จะเกิดขึ้น ในขณะนั้นก็ไม่สงบ

๗๙๙

ส. ลักษณะของความสงบของจิต ต้องเป็นปัญญาที่รู้จริง ๆ พร้อมสัมปชัญญะ จึงจะอบรมเจริญความสงบให้มากขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ระลึกถึงทานและสงบจนกระทั่งเป็นสมาธิถึงขั้นเป็นอุปราสมาธิ จึงเป็นพระอริยบุคคล

แต่ผู้ที่ไม่ใช่พระอริยบุคคล ก็ควรที่จะระลึกถึงทานเพื่อที่จะให้เห็นจาคะ คือความสามารถสละวัตถุซึ่งเคยเป็นที่ติดข้องยินดีพอใจให้บุคคลอื่น เพื่อประโยชน์ของบุคคลอื่นได้ เพราะการสละแม้วัตถุเพื่อประโยชน์ของบุคคลอื่นก็ไม่ใช่จะกระทำได้ง่าย เพราะฉะนั้น ขณะใดที่สามารถกระทำได้ ขณะนั้นให้เห็นกำลังของกุศลซึ่งเกิดขึ้นแล้วสละ ถ้าสามารถจะเกิดการกระทำทานกุศลและเข้าใจถูกต้องด้วยว่า ขณะนั้นเป็นกำลังของกุศลประการหนึ่งที่สามารถจะสละแม้วัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น ขณะนั้นก็จะรู้ว่า กุศลจิตเป็นสภาพที่ตรงกันข้ามกับอกุศลจิต ควรเจริญ และเมื่อเจริญแล้ว ก็จะทำให้จิตระลึกถึงความผ่องใสของจิตที่ปราศจากความตระหนี่ในการสละวัตถุให้บุคคลอื่น เพื่อประโยชน์ของบุคคลอื่น โดยไม่ติดข้องผูกพันในผลที่จะเกิดขึ้น โดยไม่มีมานะความทะนงตนที่สามารถจะเป็นผู้ให้ได้

บางท่านอาจสังเกตได้ว่า ในการให้แต่ละครั้งจะติดตามมาด้วยอกุศลหรือไม่ หรือว่าอาจจะมีอกุศลเกิดสลับ เพราะบางครั้งวัตถุที่ให้เป็นสิ่งที่ไม่ประณีต เพราะฉะนั้น ในขณะที่เห็นความประณีตในวัตถุซึ่งเป็นสิ่งที่ตนสละให้ ก็อาจจะเกิดความทะนงตนในการที่สามารถสละวัตถุที่ประณีตนั้นก็ได้

เรื่องของจิตเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ เพราะฉะนั้น เรื่องของการที่จะขัดเกลา กิเลสก็เป็นเรื่องที่จะต้องละเอียดตามขณะของจิตด้วย ซึ่งปัญญาจะต้องรู้จริง ๆ ว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล จึงจะละอกุศล และอบรมเจริญกุศลให้มากขึ้น

สำหรับเรื่องความติด หรือความตระหนี่ ทุกคนยังมี เพราะไม่สามารถที่จะสละวัตถุทรัพย์สมบัติทั้งหมด โดยเฉพาะคุณุหัตถ์ก็ไม่ใช่เพศบรรพชิต หรือแม้แต่ผู้ที่ออก

จากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว ก็ไม่ใช่ว่าจะพ้นจากความตระหนี่ หรือความติดในวัตถุ ซึ่งเป็นที่พอใจได้ แม้ว่าตามพระวินัยบัญญัติสิ่งที่บรรพชิตจะพึงมีก็ได้มีมากมาย แต่แม้กระนั้นความยินดี ความติดข้อง ความตระหนี่ในวัตถุที่มี ก็ยังไม่ดับหมดเป็น สมุจเฉท

ข้อความในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งใน **ทีฆนิกาย มหาวรรค สักกปัญหสูตร**
ข้อ ๒๕๖ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงมูลเหตุของความตระหนี่กับท้าวสักกะจอมเทพ คือ พระอินทร์ ในถ้ำอินทสาละ ณ เวทียกบรรพต ด้านทิศอุดรแห่งพราหมณคาม ชื่ออัมพลันท์ อันตั้งอยู่ด้านทิศปราจีนแห่งนครราชคฤห์ ในแคว้นมคธ

ข้อความมีว่า

... ท้าวสักกะจอมเทพได้ทูลถามปัญหาแก่พระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้นไปว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทุกข์ ก็ความริษยาและความตระหนี่มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกำเณด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ความริษยาและความตระหนี่จึงมี เมื่ออะไรไม่มี ความริษยาและความตระหนี่จึงไม่มี ฯ

ผู้ที่ขัดเกลาละคลายกิเลสต้องรู้ ถ้าไม่รู้ก็ไม่สามารถที่จะละความริษยา ความตระหนี่ หรือกิเลสต่าง ๆ ได้ เพราะไม่ทราบว่ามีอะไรเป็นสมุทัย คือ มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นกำเณด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ความริษยาและความตระหนี่จึงมี เมื่ออะไรไม่มี ความริษยาและความตระหนี่จึงไม่มี

คงไม่มีใครอยากจะมี ความริษยาและความตระหนี่มาก ๆ รู้ว่าความตระหนี่เป็น อุกุศล อยากจะให้หมด แต่ตรงกันข้าม หมดไม่ได้ มีแต่ความพอใจ มีแต่ความติดข้อง มีแต่ความหวงแหน มีแต่การที่ไม่สามารถจะสละให้ จนกว่าปัญญาจะรู้จริง ๆ ในเหตุของความตระหนี่ และต้องอบรมเจริญปัญญาถึงขั้นที่สามารถจะดับกิเลสเป็น สมุจเฉทด้วย

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร จอมเทพ ความริษยาและความตระหนี่มีอารมณ์เป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกามินิด อันเป็นแดนเกิด เมื่ออารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักมีอยู่ ความริษยาและความตระหนี่จึงมี เมื่ออารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักไม่มี ความริษยาและความตระหนี่จึงไม่มี ฯ

ถ้าไม่มีอารมณ์ซึ่งเป็นที่รัก ก็คงจะไม่มีกามินิด และคงจะไม่มีกามินิด แต่ว่าไม่ใช่เพียงอารมณ์อันเป็นที่รักเท่านั้นที่เป็นสมุทัยของความริษยาและความตระหนี่ ยังมีอารมณ์อันไม่เป็นที่รักด้วยเป็นกามินิด เป็นแดนเกิดของความริษยาและความตระหนี่ ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า เวลาที่ความริษยาเกิดขึ้น จะริษยาในบุคคลซึ่งท่านไม่รักหรือว่าไม่เป็นที่รักของท่าน ถ้าบุคคลที่เป็นที่รักมีความเจริญรุ่งเรือง ได้ลาภยศ สรรเสริญ สุข ท่านจะดีใจปลาบปลื้ม หรือว่าจะริษยา เพราะฉะนั้น ความริษยา มีอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นสมุทัยด้วย

ความตระหนี่ก็เช่นเดียวกัน ความหวงแหนสิ่งที่ท่านมี ไม่สามารถที่จะสละแบ่งปันให้กับบุคคลซึ่งไม่เป็นที่รัก แต่กับบุคคลซึ่งเป็นที่รัก ไม่มีการหวงแหน ไม่มีการตระหนี่เลย

เมื่อท่านสักกะจอมเทพได้ฟังแล้ว ก็ได้ทูลถามถึงเหตุของอารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก เพราะจะเป็นเพียงอารมณ์ธรรมดา ๆ เท่านั้นไม่ได้หรือ เพราะเหตุใด เหตุของความริษยาและความตระหนี่จึงต้องเป็นอารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักด้วย

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร จอมเทพ อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักมีความพอใจเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกามินิด เป็นแดนเกิด เมื่อความพอใจมี อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักจึงมี เมื่อความพอใจไม่มี อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักจึงไม่มี ฯ

นี่เป็นชีวิตประจำวันซึ่งท่านผู้ฟังอาจจะไม่ทราบว่า ทำไมเวลาที่อารมณ์ปรากฏ จึงไม่รู้ในสภาพของอารมณ์นั้นตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ แต่ว่ามีกิเลสเป็นผู้ประมาณอารมณ์นั้นให้เป็นที่รักหรือไม่เป็นที่รัก ตามลักษณะของกิเลสที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ท้าวสักกะจอมเทพจึงตรัสถามพระผู้มีพระภาคถึงเหตุของอารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักนั้นว่าคืออะไร ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ตรัสตอบว่า อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักมีความพอใจเป็นเหตุ เป็นสมุทัย

ทันทีที่เห็น แทนที่จะเห็นเป็นเพียงอารมณ์ที่ปรากฏ ไม่ว่าจะทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจตามความเป็นจริง แต่กลับมีความพอใจเป็นเหตุให้อารมณ์นั้นเป็นที่รักทันที เป็นที่พอใจทันที เป็นที่ติดข้องทันที ถ้าไม่อบรมเจริญสติปัฏฐานจะทราบใหม่ว่า ทันทีที่เห็นในขณะนี้มีความพอใจ หรือไม่พอใจ ในอารมณ์ที่ปรากฏหรือเปล่า ซึ่งตามปกติย่อมมีความพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเป็นประจำ แม้ว่าอารมณ์จะเกิดดับอย่างรวดเร็วสักเพียงไรก็ตาม ผู้ที่ยังมีวิชาอยู่เป็นปัจจัย ย่อมทำให้เกิดความยินดีในขณะที่มีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส อย่างรวดเร็ว ในขณะที่สติไม่เกิด

ขอให้พิจารณาถึงเสียงที่กำลังปรากฏ ดูเหมือนว่าเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว แต่ความไม่รู้เสียงยังมี เพราะฉะนั้น ในขณะใดที่เสียงปรากฏ ย่อมมีจิตซึ่งยินดีพอใจในเสียงที่ปรากฏ ถ้าขณะนั้นสติไม่ระลึกรู้ในลักษณะของเสียงที่ปรากฏว่า เป็นเพียงสภาพธรรมที่ปรากฏแล้วก็หมดไป

ไม่รู้เลยใช่ไหม ในวันหนึ่ง ๆ แต่ตามความเป็นจริงเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นได้ว่า ถ้าสติไม่เกิด วันหนึ่ง ๆ จิตเป็นไปในอกุศลอย่างมากทีเดียว

ข้อความต่อไป ท้าวสักกะจอมเทพทูลถามต่อไปถึงเหตุของความพอใจว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้รู้ทุกข์ ความพอใจมีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกัมมัตถ์ มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ความพอใจจึงมี เมื่ออะไรไม่มี ความพอใจจึงไม่มี ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร จอมเทพ ความพอใจมีความตริกเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกำเณด เป็นแดนเกิด เมื่อความตริกมี ความพอใจจึงมี เมื่อความตริกไม่มี ความพอใจจึงไม่มี ฯ

ในวันหนึ่ง ๆ เป็นอย่างนี้หรือเปล่า ตลอดทางที่จะมาฟังธรรม หรือว่าขณะที่เดินผ่านไปทางโน้นบ้างทางนี้บ้าง เห็นสิ่งนั้นบ้าง เห็นสิ่งนี้บ้าง บางครั้งก็ไม่ได้สังเกต ไม่ได้สนใจในสิ่งที่เห็นเลย เกือบจะไม่รู้ด้วยว่าเห็นอะไร ถ้าท่านผู้ฟังไปตามแถวที่มีของขายมากมาย ท่านเห็นทุกสิ่งทุกอย่างที่วางขาย หรือว่าบางอย่างก็ไม่เห็นเลย อาจจะเข้าไปในร้านหนึ่งที่มีของขายหลายอย่าง แต่ก็ไม่ได้เห็นทั้งหมดทุกสิ่งทุกอย่าง เห็นแต่เพียงบางสิ่งบางอย่างเท่านั้น ในขณะที่นั้นอาจจะไม่ทราบว่ามี ความพอใจในการเห็นในสิ่งที่เห็นเกิดขึ้นเพราะอะไร แต่พระผู้มีพระภาคตรัสกับท้าวสักกะจอมเทพว่า ดูกร จอมเทพ ความพอใจมีความตริกเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกำเณด เป็นแดนเกิด

ความตริก คือ ความคิดถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะพิสูจน์ธรรมได้ว่า เป็นความจริงอย่างนั้นไหม ที่บางครั้งเห็นเหมือนไม่เห็น เพราะว่าไม่ได้สนใจ และไม่ได้ตริกนึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ แต่เวลาที่มีความยินดีพอใจเกิดขึ้น ขณะนั้นเพราะรู้ในรูปร่างสัณฐาน คือ ตริกนึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ

การอบรมเจริญสติปัฏฐาน ปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง รู้ว่าในขณะที่เห็น ไม่ใช่ในขณะที่ตริกนึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานที่จะละความยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ปัญญาจะรู้ละเอียดจริง ๆ คือ พิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างตามความเป็นจริง รู้ว่าในขณะที่เห็นไม่ใช่ในขณะที่คิดถึงรูปร่างสัณฐาน และถ้ามีความยินดีพอใจเกิดขึ้น ลักษณะของความยินดีพอใจนั้นก็เกิดเมื่อมีการตริกนึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ

ผู้ฟัง มีเด็กเอาของไปใช้ เป็นของใช้ส่วนตัว ความจริงในใจดิฉันก็อนุญาตให้เขาใช้อยู่แล้ว แต่วันนั้นไม่รู้ว่าเกิดคิดอะไรขึ้นมาว่า เอาไปเก็บไว้ อย่าให้เขาใช้ และ

สติก็จะลึกถึงความน่ารังเกียจของจิตนั้น ซึ่งก็เป็นของนิดหน่อย ทำไมไปรู้สึกอย่างนั้น แต่พอมีสติระลึกได้ ก็ให้เขาใช้

ส. ธรรมเป็นชีวิตประจำวัน ถ้าท่านผู้ฟังสังเกตจริง ๆ จะรู้ว่า แต่ละขณะ เป็นลักษณะของสภาพธรรมตามที่ทรงแสดงไว้ทุกประการ แม้ลักษณะของความตระหนี่ ก็เป็นสภาพธรรมที่มีจริงในชีวิตประจำวัน เมื่อสังเกตแล้ว พิจารณาแล้ว จึงเห็นโทษ รู้ว่าเป็นอกุศลจิตที่ไม่ควรจะให้เกิดขึ้น แต่ถ้าไม่พิจารณาธรรม ก็คงจะไม่เกิดสติที่จะรู้ว่า ไม่ควรที่จะตระหนี่

ผู้ฟัง เป็นอย่างนั้น แต่ก็เกิดขึ้นจนได้ เกิดขึ้นให้เห็นในความรู้สึกตัวเองว่าเป็นธรรมที่น่ารังเกียจ

ส. ถ้าท่านผู้ฟังสังเกต จะรู้ลักษณะขณะที่จิตไม่สงบว่า ต่างกับขณะที่จิตสงบ ซึ่งจะเป็นการสามารถให้สงบขึ้นได้ ถ้ารู้ลักษณะของจิตที่สงบและไม่สงบในขณะนั้น

เรื่องของการอบรมเจริญกุศลซึ่งเป็นการภาวนา คือ การอบรมเจริญให้มีขึ้นบ่อย ๆ เนื่อง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสมถะ ความสงบ หรือไม่ว่าจะเป็นสติปัฏฐานซึ่งเป็นปัญญา ก็จะต้องเกิดได้ด้วยปัญญาที่รู้ลักษณะของจิตที่กำลังปรากฏในขณะนั้นตามความเป็นจริง

ผู้ฟัง ขณะที่เคยถูกขม จิตก็หวั่นไหว แต่พอสติระลึกได้แล้ว คราวหลังความหวั่นไหวไม่ค่อยปรากฏขึ้น คือ ไม่ฟูขึ้น ตามปกติจะรู้สึกกว่าฟูขึ้น ยินดีพอใจ ขณะที่ถูกตำหนิก็เหมือนกัน รู้สึกว่าขุ่นเคือง ซึ่งก็เป็นความจริง ถ้าหากไม่เจริญสติก็จะไม่รู้จักตัวเองเลย ขณะนั้นขุ่นเคืองก็ขุ่นเคืองไป และก็ยังต่อเรื่องต่อราวไปว่า เราไม่ผิด อะไรทำนองนั้น ซึ่งก็ยาวไปมากทีเดียว

ส. เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ถ้าปัญญามีความรู้เพิ่มขึ้นในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ย่อมจะเป็นปัจจัยให้กุศลจิตเกิดและสงบขึ้น เพราะว่าเป็นกุศล แต่ว่าอกุศลด้วยประการใด ๆ จะไม่สามารถทำให้จิตสงบได้เลย

ถ้าท่านผู้ฟังเกิดความตระหนี่ และในขณะนั้นไม่รู้ว่าจะไม่สงบ แต่คิดว่า ถ้าเอาของไปเก็บแล้วจิตจะสงบ เพราะคนอื่นไม่ได้มาใช้ของที่ท่านหวง หรือท่านไม่ต้องการที่จะให้ใช้ ในขณะนั้น มีความเข้าใจผิดในลักษณะของกุศลธรรมและอกุศลธรรม เพราะตราบใดที่ยังติด ยังหวงอยู่ในวัตถุสิ่งนั้น ยังเป็นทาสของอกุศล ไม่ใช่ความสงบ แต่ตรึงกันข้าม เวลาที่ไม่ได้คิดอย่างนั้น และเห็นความน่ารังเกียจของความตระหนี่ เกิดเมตตาคิดที่จะให้บุคคลอื่นได้ใช้ประโยชน์ในวัตถุที่ท่านมีด้วย จึงจะเป็นกุศล จึงจะเป็นความสงบ

ถ้าไม่พิจารณาให้ถูกต้องโดยแยบคาย บางท่านอาจจะถืออกุศลเป็นกุศล ถือความติดความพอใจในวัตถุที่มี และเป็นไปตามความปรารถนา คือ สามารถที่จะเก็บไว้ หวงแหนไว้เพื่อประโยชน์ของท่านผู้เดียว และคิดว่าในขณะนั้นสงบ เพราะไม่มีคนอื่นมาร่วมใช้ในวัตถุนั้นด้วย

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาจริง ๆ ให้ตรงลักษณะของสภาพธรรม จึงจะเห็นความต่างกันของกุศลจิตและอกุศลจิต

๘๐๐

ทำวสัฏกะจอมเทพกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคต่อไป เพื่อที่จะได้รู้ถึงเหตุอันแท้จริงว่า ความตริกซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความพอใจนั้น ความตริกนั้นมีอะไรเป็นเหตุ

ท่านผู้ฟังเคยพิจารณาคิดอย่างละเอียดอย่างนี้ไหม ในขณะที่มีความยินดีพอใจไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ เคยใคร่ครวญถึงเหตุของเหตุที่จะทำให้เกิดความพอใจนั้นหรือไม่ ซึ่งถ้าไม่รู้ก็ไม่สามารถที่จะดับความยินดีพอใจนั้นได้ เพราะไม่รู้เหตุ แม้แต่ทำวสัฏกะจอมเทพก็ยังกราบทูลถามว่า ความตริกมีอะไรเป็นเหตุ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร จอมเทพ ความตริกมีส่วนแห่งสัญญาอันประกอบด้วยปัจจัยธรรมเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกัมมัตถะ เป็นแดนเกิด ฯลฯ

สัญญา คือ ความจำ ปัจจัยธรรม คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้เนิ่นช้าในการเจริญกุศล สัญญา ความจำ เกิดกับจิตทุกขณะ ถ้าเกิดกับอกุศลจิตก็เป็นอกุศลสัญญา ถ้าเกิดกับกุศลก็เป็นกุศลสัญญา ขณะใดที่เกิดร่วมกับการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ว่าเที่ยง ขณะนั้นสัญญานั้นก็เป็นอัตตสัญญา นิจจสัญญา และเป็นสุขสัญญาด้วย เวลาที่เกิดกับสุขเวทนาหรือโสมนัสเวทนา

เมื่อไรจะมีสัญญาที่ไม่ใช่อกุศลสัญญา ที่เป็นอนิจจสัญญา ทุกขสัญญา อนัตตสัญญาตามความเป็นจริง เพราะสัญญาจะต้องเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย ถ้าสติไม่เกิด การตริกก็ตริกไปในรูปร่างสัณฐานและก็มีกำหนัดยึดถือจดจำว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ และสัญญาก็จำอย่างนั้นมาเรื่อย ๆ ตราบใดที่สติไม่เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น การที่จะให้เกิดสัญญาที่ถูกต้อง ที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน กุศลสัญญาจะต้องเกิดกับสติปัญญาที่ระลึกรู้

ลักษณะของสภาพธรรมลักษณะหนึ่งลักษณะใดที่กำลังปรากฏ พร้อมปัญญาที่ศึกษา
เริ่มรู้ในลักษณะของสภาพธรรมนั้น จนกว่าจะประจักษ์ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่
บุคคล ไม่ใช่ตัวตนขณะใด สัญญาในขณะนั้นจึงจำลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล
ไม่ใช่ตัวตนของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นอนัตตสัญญา และารู้ลักษณะของ
สภาพธรรมตามความเป็นจริงต้องเพิ่มขึ้น จนกว่าจะประจักษ์อนิจจลักษณะ คือ
สภาพที่ไม่เที่ยง ที่เกิดขึ้นและดับไป เมื่อนั้นก็เป็นอนิจจสัญญา

เพราะฉะนั้น สัญญามีมาก แต่ว่าเมื่อเกิดกับอกุศลจิต ก็เป็นอกุศลสัญญา

ถ. ความตระหนี่ มีอะไรเป็นสมุฏฐานให้เกิด

ส. ความพอใจ

ถ. อีกข้อหนึ่ง คือ ความตระหนี่เกิดจากการที่เราให้ และของเราหมด
เราก็เกิดความตระหนี่

ส. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ความริษยาและความตระหนี่มีอารมณ์เป็นที่รัก
และอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นเหตุ

ถ. แต่ว่าคนที่เกิดความตระหนี่ คือ ให้แล้วกลัวว่าของตัวเองจะหมด

ส. นั่นคือ มีอารมณ์อันเป็นที่รัก คือ รักของเป็นเหตุ และเวลาที่ตระหนี่
ก็คือ มีอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นเหตุ คือ ไม่ให้กับคนที่ไม่รัก คนที่รักไม่กลัวหมด
ใช่ไหม เท่าไรก็ได้ ถึงจะหมดก็ยังให้ สำหรับคนที่เป็นที่รัก

เพราะฉะนั้น ทั้งความริษยาและความตระหนี่จึงมีอารมณ์เป็นที่รักและอารมณ์
อันไม่เป็นที่รักเป็นเหตุ ความตระหนี่เป็นอกุศล ผู้ที่จะดับอกุศลจริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่ตรง
ต่อตัวเองและต่อสภาพธรรมตามความเป็นจริง

ปุถุชนไม่ใช่พระโสดาบัน พระโสดาบันไม่ใช่พระสกทาคามี พระสกทาคามีไม่ใช่
พระอนาคามี พระอนาคามีไม่ใช่พระอรหันต์ คุณธรรมต่างกันเป็นขั้น ๆ ตามความเป็น
จริง ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงอย่างนั้น

เมื่อยังไม่ได้ดับความตระหนี่เป็นสมุจเฉท ความตระหนี่ก็เกิดขึ้น ถ้าไม่เคยฟัง
ธรรมเลย ไม่เคยอบรมเจริญสมณะหรือวิปัสสนาเลย ย่อมมีความคิดต่าง ๆ นานาที่เป็น

อกุศล กลัวทรัพย์หมด ขณะนั้นไม่ใช่กุศล ไม่ใช่ปัญญา แต่ถ้าเป็นสมถภาวนา แทนที่จะเกิดความตระหนี่ต่อไป ก็จะเปลี่ยนความคิดเป็นความเมตตากรุณาได้ และถ้าเป็นวิปัสสนาก็จะระลึกรู้ลักษณะสภาพของความตระหนี่ ซึ่งเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นปรากฏแล้วในขณะนั้นตามเหตุตามปัจจัย ลักษณะของความตระหนี่เป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น

ถ. มีอยู่อีกลักษณะหนึ่ง คือ ไม่อยากให้คนอื่นดีกว่าเรา หรือว่าคนอื่นก็ไม่อยากให้เราดีกว่าเขา อะไรทำนองนี้ เป็นความตระหนี่หรือเปล่า

สุ. ทำไม่ถึงข้างคิดเป็นอกุศลอย่างนั้น

ถ. เป็นความตระหนี่หรือไม่

สุ. ตระหนี่คำสรรเสริญ เป็นความคิดที่ผิดมาก เพราะฉะนั้น ยังไม่ใกล้ความเป็นพระอริยเจ้า ไม่มีพระโสดาบันบุคคลที่จะไม่อยากให้คนอื่นบรรลุดุคคุณธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลด้วย ไม่มีพระโสดาบันบุคคลที่จะหวงแหนความเป็นพระโสดาบันบุคคลไว้เฉพาะตัว ไม่เอื้อเฟื้อ ไม่สงเคราะห์ที่จะให้บุคคลอื่นได้รู้แจ้งสภาพธรรมเพื่อบรรลุดุคความเป็นพระโสดาบันบุคคลด้วย

เพราะฉะนั้น ถ้าใครยังมีความตระหนี่แรงอย่างนั้น ก็ยากเหลือเกินที่จะดับกิเลสได้ เพราะเมื่อตนเองรักตนเอง ฉันทา ต้องการให้ตนเองเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและธรรมอย่างไร ทำไม่ไม่คิดถึงบุคคลอื่นว่า ก็ย่อมเหมือนกัน และก็ควรที่จะเป็นอย่างนั้นทุกคนด้วย โลกจะได้มีความสุข แทนที่จะมีความตระหนี่กันทั้งนั้น หรือว่าจะมีความริษยากันทั้งนั้น ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดความสุขหรือความสงบเลย ตรงกันข้าม ถ้าทุกคนตระหนี่น้อยลง ริษยาน้อยลง จนกระทั่งสามารถที่จะดับได้เป็นสมุจเฉท ก็เป็นการดีที่ไม่มีใครริษยาใคร และไม่มีใครตระหนี่ใคร

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า ถ้าให้กับคนที่รักก็ให้ได้ บางครั้งถ้าของมีน้อยก็ให้ไม่ได้เหมือนกัน ในครั้งพุทธกาลมีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อ จูเพ็กสาฎกพราหมณ์ มีผ้าอยู่ผืนเดียว ทั้งตัวทั้งเมียมีผ้าห่มอยู่ผืนเดียว เวลาที่ไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าพราหมณ์

นั้นไปได้ ส่วนเมียบังไม่ได้เพราะไม่มีผ้า เมื่อได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วรู้สึกซาบซึ้งเหลือเกินว่า พระผู้มีพระภาคแสดงธรรมไปเพราะทั้งในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด นึกหาไทยธรรมที่จะถวายก็ไม่มี มีผ้าอยู่ผืนเดียว เมื่อคิดจะถวาย ก็นึกขึ้นมาได้ว่าเรามีผ้าอยู่ผืนเดียว ก็ถวายไม่ได้ เมื่อถวายไม่ได้ก็นั่งเฉย ๆ ฟังต่อไป พอถึงมัชฌิมยามก็ซาบซึ้งในพระธรรมเทศนาอีก นึกจะถวายอีก และก็นึกได้ว่ามีผ้าผืนเดียว ถวายไม่ได้อีก จนกระทั่งถึงยามสุดท้ายนึกจะถวาย และตัดสินใจถวายได้ เมื่อตัดสินใจถวายก็ชักผ้าออกมา พร้อมกับนั้นก็ร้องตะโกนว่า เราชนะแล้ว ๆ

ในที่นั้นมีพระเจ้าปเสนทิโกศลนั่งฟังธรรมอยู่ด้วย เมื่อได้ยินว่า เราชนะแล้ว ๆ ก็ตรัสถามว่า ชนะนั้นชนะอะไร พรหมมณัสน์ก็ตอบว่า ชนะกิเลสของตัวเอง ต่อสู้กับกิเลสมาตลอดทั้งคืน ชักผ้าออกที่ไร่นึกถึงว่ามีอยู่ผืนเดียวทุกที จนกระทั่งเวลานี้ถวายได้แล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ประทานผ้าให้หลายต่อหลายคู่ ฉะนั้นที่อาจารย์กล่าวว่าให้ของกับคนที่รักได้ พระผู้มีพระภาคก็เป็นที่รัก เคารพ แต่ว่าของมีน้อย ก็ให้ไม่ได้

ส. รักใครที่สุด

ถ. รักตัวเอง

ส. ก็เป็นคำตอบอยู่แล้ว เมื่อเทียบเป็นขั้น ๆ ถ้าสามารถที่จะสละให้กับบุคคลซึ่งเป็นที่รัก ก็สละให้กับบุคคลซึ่งเป็นที่รักมาก และตามลำดับลงมา

ทั้ง ๆ ที่ได้ฟังแล้ว จะให้กุศลจิตเกิดอย่างใจก็เป็นไปไม่ได้ อย่าลืมว่า แล้วแต่สังขารขันธจะปรุงแต่ง ยามที่ ๑ ได้ฟังธรรมแล้ว ก็มีปัจจัย คือ ปัญญาซึ่งเกิดจากความเข้าใจธรรมปรุงแต่ง แต่ยังไม่พร้อมที่การสละจะเกิดขึ้นในปฐมยาม เมื่อฟังต่อไป ยังไม่พร้อมที่จะอุทิศถวายในยามที่ ๒

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การฟังธรรม การอบรมเจริญกุศล ไม่ใช่ว่าจะได้ผลดังปรารถนาทันทีว่า ฟังแล้วก็สละได้ทันที ละกิเลสได้ทันที ดับความตระหนี่ได้ทันที กุศลจิตในการที่จะเจริญในทานหรือภาวนาต่าง ๆ จะเกิดขึ้นได้ทันที ต้องแล้วแต่สังขารขันธจะปรุงแต่ง เพราะฉะนั้น ทุกขณะที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ทราบว่า มีปัจจัยจึงได้เกิดขึ้น แต่ต้องปรุงแต่งมานานเหลือเกิน ไม่ใช่ว่าภายในเวลาที่เล็กน้อย

เรื่องของจาคะ คือ การที่สามารถจะสละกิเลสคือความตระหนี่ โดยไม่หวังผล โดยไม่ผูกพันในผลของการสละนั้น จึงจะทำให้จิตใจสงบและบริสุทธิ์ได้

ระลึกถึงทานที่เคยให้ ก็พิจารณาสำรวจจิตใจของท่านว่า สงบ หรือไม่สงบ ขณะใด เพราะอะไร เพราะการขัดเกลากิเลสโดยการอบรมเจริญสมณภาวนา หมายความว่าถึงขณะนั้นจิตสงบเพราะระลึกถึงจาคะ การสละวัตถุ ซึ่งก็เหมือนกับการที่สามารถสละกิเลสได้ เพราะว่าไม่ได้หวังผล หรือว่าไม่ได้มีจิตผูกพันในผลที่จะเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จิตจะสงบจนถึงอุปจารสมาธิ จึงต้องเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่ พระโสดาบันบุคคลเป็นต้นไป ซึ่งท่านสละกิเลสคือความเห็นผิด การยึดถือกุศลและอกุศลเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เพราะว่าในขณะที่กระทำทานกุศล ถ้าสติไม่เกิดขึ้น ก็เป็นเราที่ให้ทาน แต่ถ้าสติเกิดขึ้น รู้ทันทีว่าขณะนั้นเป็นสภาพธรรม เป็นนามธรรมชนิดหนึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและกดับไป ไม่เที่ยงเลย แม้แต่กุศลเจตนา ซึ่งเป็นไปในขณะนั้นก็อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นและกดับไป จนกว่าการระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจะทั่วจริง ๆ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และเมื่อเวลาที่บรรลุดุคฺคธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว ระลึกถึงทานของท่าน จิตก็ย่อมสงบได้ ซึ่งอาจจะมั่นคงถึงขั้นอุปจารสมาธิ แต่ไม่ถึงอัปปนาสมาธิ คือไม่ถึงฌานจิต

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ลักษณะของความสงบที่จะมั่นคงถึงขั้นอัปปนาสมาธิซึ่งเป็นฌานจิต เป็นขั้นที่ยาก เพราะแม้ว่าจะให้ถึงอุปจารสมาธิก็ยังยาก โดยเทียบตัวบุคคลที่ไม่ใช่พระอริยบุคคลว่า เมื่อระลึกถึงทาน ความสงบนั้นก็ยังไม่มั่นคงที่จะเป็นอุปจารสมาธิได้ เพราะฉะนั้น ความสงบที่จะเป็นอุปจารสมาธิจริง ๆ ต้องสงบอย่างมั่นคงจริง ๆ

ถ. การเจริญสมาธิที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ชีวิตประจำวันต้องหมั่นตรวจสอบว่า ศีลหรือทานกุศลของเราเพิ่มขึ้นดีขึ้นหรือเปล่า ต้องตรวจสอบอย่างนี้หรือเปล่า

สุ. มิฉะนั้นแล้ว เวลาที่ระลึกถึงศีลก็ไม่สงบ ถ้าเป็นผู้ที่ทุศีล เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีศีล รักษาศีลเป็นปกติ หรือแม้แต่จาคะที่จะเป็นจาคานุสสติ ผู้ที่จะอบรม

ให้จิตสงบเวลาที่ระลึกถึงการให้ ต้องเป็นผู้ที่สามารถสละให้บ่อย ๆ เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะเจริญจากานุสสติ ระลึกถึงทานและจาคะคือการสละกิเลส ความตระหนี่ได้ ต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติด้วย ไม่ใช่ที่ท่านเป็นผู้ที่ไม่ให้ทานเลย ก็สามารถที่จะระลึกถึงการสละ และเกิดความสงบขึ้น เพราะการกระทำย่อมแสดงออกถึงสภาพของจิต

ถ้าท่านไม่ได้สละวัตถุเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น และจะระลึกถึงจาคะ การสละความตระหนี่โดยการให้ จิตขณะนั้นไม่มีกำลังพอที่จะสงบ เพราะท่านไม่ได้เป็นผู้ที่มีปกติสละให้ เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้มีปกติสละให้ จึงจะมีกำลังที่จะทำให้จิตสงบมั่นคงเวลาที่ระลึกถึงการสละให้เพื่อให้บุคคลอื่น

ผู้ที่สละความตระหนี่บ่อย ๆ จนเป็นอุปนิสัย และระลึกถึงการสละความตระหนี่ด้วยการให้ ผู้นั้นก็เป็นผู้ที่จะมีอหยาตัยน้อมไปเสมอในจาคะ

สังเกตได้จากคนที่อยู่ด้วยกันหลายคน ในระหว่างญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูง ถ้ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นที่ควรจะต้องสละจริง ๆ จะรู้ได้เลยว่า ใครมีอหยาตัยสะสมมาในการสละ เป็นคนที่สละทันทีได้ ในขณะที่คนอื่นอาจจะช้า หรือว่าลังเล หรือไม่สละ เพราะฉะนั้น คนที่สละให้บ่อย ๆ ย่อมเป็นผู้ที่มีอหยาตัยน้อมไปในจาคะ เป็นผู้ที่ไม่โลก เพราะสามารถสละสิ่งที่คนอื่นยังติดข้องอยู่ แต่คนนั้นก็ยังสามารถที่จะสละได้ และเป็นผู้ที่สามารถอนุโลมตามความเมตตาที่เกิดขึ้น เพราะบางท่านอาจจะเกิดกุศลจิต มีความเมตตา มีความกรุณาในสัตว์อื่นในบุคคลอื่นจริง แต่ยังไม่ถึงขั้นที่จะสละ มีไหมอย่างนี้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญจาคะ การสละความตระหนี่บ่อย ๆ ย่อมเป็นผู้ที่แก้ตัวกล้า เมื่อสามารถสละได้ด้วยสติปัญญาทั้งเป็นอุปนิสัยแล้ว ผู้นั้นย่อมมีความอิมใจ บันเทิงใจเวลานึกถึงการสละของตน มากกว่าผู้ที่ไม่สามารถที่จะสละได้ หรือว่าไม่มีอหยาตัยน้อมไปในจาคะ ในการสละ

ถ. การตระหนี่ถี่เหนียวเป็นองค์ประกอบของโลภะ หรือโทสะ

สุ. เพราะมีความพอใจเป็นเหตุ เวลาที่เกิดความพอใจก็มีความห่วงแหน และเวลาที่ไม่สละ ก็เพราะมีอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก คือ บุคคลซึ่งไม่เป็นที่รักในขณะนั้น

- ถ. ความตระหนี่ตัดสินตอนที่จะให้หรือเปล่า
- ส. ตอนที่หวนหัน ไม่ให้ เวลาที่เกิดตระหนี่แล้ว ไม่สละ
- ถ. ก็มีปฏิฆะอยู่
- ส. คือ ไม่พอใจในบุคคลนั้น และมีความยินดีในสิ่งที่เป็นวัตถุของตน

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวว่า มีอารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นเหตุ

ถ. การให้และผูกพันในผลจะเรียกว่า จาคะ ได้ไหม สมมติว่า รู้ว่า ทำดี และความดีต่าง ๆ จะให้ผลที่ดี เช่น การให้ทานก็ดี รักษาศีลก็ดี พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้ว่า ตายแล้วจะได้ไปสวรรค์ เพราะฉะนั้น เราก็พยายามทำดี เพื่อให้ชาติหน้าจะได้ไปเกิดเป็นเทวดา นางฟ้าต่าง ๆ เป็นการผูกพันในผล จะเรียกว่า จาคะ ได้ไหม

ส. และก็กลับมาเป็นอย่างนี้อีก

ถ. ก็ยังดีกว่าไปสู่อบาย

ส. แต่ไปไม่นานก็กลับมาเป็นอย่างนี้อีก หันไม่พ้นโลกมนุษย์ ตราบใดที่ยังมีปัจจัย ลองคิดดู ในชีวิตนี้ สำหรับการเกิดในมนุษย์ภูมิ มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย มีอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา แต่ก็ทนได้ ถ้าปัญญาไม่เกิดขึ้นเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริง

การที่จะได้รับผลของทาน โดยการได้รับสิ่งที่พอใจทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายในโลกนี้ หรือแม้ในสวรรค์ ก็ไม่ยั่งยืน เพราะเมื่อเกิดมีขึ้นแล้วก็ย่อมหมดไป แม้จะได้มากมายสักเท่าไรก็ตาม และไม่ใช่ว่าทุกท่านไม่เคยเกิดในสวรรค์ หรือไม่ใช่ว่าทุกท่านจะไม่ไปเกิดในสวรรค์ แต่ให้ทราบว่า ไม่นานก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก เพราะจะต้องวนเวียนไปในสังสารวัฏฏ์จนกว่าจะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น ถ้ายังติดในผลของทาน ให้ทราบว่า ขณะนั้นเป็นอกุศล ไม่ใช่ความสงบ

